अग्नये पुत्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादश-
कपालं प्रजाकामोऽग्निरेवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छत्यग्नये रस-
वतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामित्यग्निमेव रसवन्तꣳ स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनꣳ रसवन्तं करोति (४) रसवानेव भवत्यज-
क्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरो-
डाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामित्यग्निमेव वसुमन्तꣳ स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनं वसुमन्तं करोति वसुमानेव भवत्यग्नये वाज-
सृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे संयत्ते वाजं (५) वा एष सिसी-
र्षति यः सङ्ग्रामं जिगीषत्यग्निः खलु वै देवानां वाजसृदग्निमेव वाजसृतꣳ
स्वेन भागधेयेनोपधावति धावति वाजꣳ हन्ति वृत्रं जयति तꣳ सङ्ग्राम-

मथो अग्निरिव न प्रतिधृषे भवत्यग्नयेऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरेयुर्निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ सम्भवन्तौ यजमानम् (६) अभि सम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोर्यदग्नयेऽग्निवते निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्च्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र उद्वायेदपर आदीप्यानूद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्भागधेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरोऽभ्युत् (७) ह्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः । स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतित-

मिति यद॒ग्नये॒ ज्योति॑ष्मते नि॒र्वप॑ति॒ यदे॒वास्य॑ (८) ज्योति॑ः परा॑पतितं॒ तदे॒-
वाव॑रुन्धे—६) [अ॒न्ना॒दो॑ऽग्नये॑ दधाति करोति॒ वाजं॒ यज॑मान॒मुद॑स्य॒ षट्
च] ॥ ४ ॥ वै॒श्वा॒न॒रं द्वाद॑शकपाल॒ं निर्वपेद्वारु॒णं च॒रुं द॑धि॒क्राव्णे॑ च॒रु-
म॑भिश॒स्यमा॑नो॒ यद्वै॑श्वान॒रो द्वाद॑शकपा॒लो भव॑ति संवत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः
सं॑वत्स॒रेणै॒वैन॑ꣳ स्वदयत्यप॒ पा॒पं वर्ण॑ꣳ हते वारु॒णेनै॒वैन॑ं वरुणपा॒शान्मु॑ञ्चति दधि॒-
क्राव्णा॑ पुनाति॒ हिर॑ण्यं॒ दक्षि॑णा प॒वित्रं॒ हिर॑ण्यं॒ पु॒नात्ये॒वैन॑मा॒द्य॑म॒स्यान्न॑ं
भवत्ये॒ताम॒ेव निर्व॑पेत्प्र॒जाका॑मः संवत्स॒रः (१) वा ए॒तस्या॒शा॑न्तो॒ योनि॑ं
प्र॒जायै॑ पशू॒नां निर्द॑हति॒ यो॑ऽलं॒ प्र॒जायै॒ सन् प्र॒जां न वि॒न्दते॒ यद्वै॑श्वान॒रो
द्वाद॑शकपा॒लो भव॑ति संवत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं॑वत्स॒रमे॒व भा॑ग॒धेये॑न
शमयति॒ सो॑ऽस्मै शा॒न्तः स्वाद्योने॑ः प्र॒जां प्र॒जन॑यति वा॒रु॒णेनै॒वैन॑ं वरुणपा-

शान्मुंञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवै-
नम् (२) विन्दते प्रजां वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते यदष्टाकपालो
भवति गायत्रियैवैनं ब्रह्मवर्चसेन पुनाति यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन् तेजो
दधाति यद्दशकपालो विराजैवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभै-
वास्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्द्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन् पशून् दधाति
यस्मिन् जात एतामिष्टिं निर्वपति पूतः (३) एव तेजस्व्यन्नाद इन्द्रि-
यावी पशुमान् भवत्यव वा एष सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो दर्शपूर्णमास-
याजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय
दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं
वातिपाद्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सर-

मेवास्मा उपदधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै (४) अथो देवता एवान्वा-
रभ्य सुवर्गं लोकमेति वीरहा वा एष देवानां यो ऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य
ब्राह्मणा ऋतायवः पुरान्नमक्षन्नाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्वैश्वानरं द्वादशकपाल
मग्निमुद्वासयिष्यन् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रो ऽग्निर्यावाने-
वाग्निस्तस्मा आतिथ्यं करोत्यथो यथा जनं यते ऽवसं करोति तादृक् (५)
एव तद्द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः
खलु वा अग्नेर्योनिः स्वामेवैनं योनिं गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वा
नरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मारुतꣳ सप्तकपालं ग्रामकाम आहवनीये
वैश्वानरमधिश्रयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशक-
पालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै

त्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेवाग्नि नास्मिन्मृजाते संवत्सराय वा
एतौ सममाते यौ सममाते तयोर्यः पूर्वोऽभिद्रुह्यति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरं
द्वादशकपालं निर्वपेत्सममानयोः पूर्वोऽभिद्रुह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः
संवत्सरमेवाप्त्वा निर्वरुणम् (२) परस्तादभिद्रुह्यति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं
वा एष प्रतिगृह्णाति योऽविं प्रतिगृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदविं
प्रतिगृह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितामेव प्रतिगृह्णाति नाव्यं
प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादत् प्रतिगृह्णात्यश्वं वा पुरुषं
वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदुभयादत् (३) प्रतिगृह्य संवत्सरो वा
अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेव प्रतिगृह्णाति नात्मनो मात्रामाप्नोति वैश्वा-
नरं द्वादशकपालं निर्वपेत् सनिमेष्यन्त्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु

वै संवत्सरं जनतायां चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति संवत्सरसातामेव सनिमभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै संवत्सरम् (१) प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तां भ्रातृव्याय प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति—३६) [मृजाते वरुणमुभयादत्संवत्सरꣳ षट्त्रिꣳशच्च] ॥ ६ ॥

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनेः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तꣳ स्वेन भागधेयेनोपधा-

वति सः (१) एवास्मा इन्द्रियं पशून् प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्रा-
य घर्मवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै
घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तꣳ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं
दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवतीन्द्रायार्कवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद-
न्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तꣳ स्वेन भागधेयेन (२) उप-
धावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय घर्मवते पुरोडा-
शमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रायार्कवते भूतिकामो यदि-
न्द्राय घर्मवते निर्वपति शिर एवास्य तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावत आत्मा-
नमेवास्य तेन करोति यदिन्द्रायार्कवते भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवे-
न्द्राय (३) अꣳहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः पाप्मना गृहीतः

स्यात् पाप्मा वा अꣳहु इन्द्रमेवाꣳहो मुचꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं पाप्मनोऽꣳहसो मुञ्चतीन्द्राय वै मृधाय पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपेरन् राष्ट्राणि वाभि समियुरिन्द्रमेव वैमृधꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मान्मृधः (४) अपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्बद्धो वा परियत्तो वेन्द्रमेव त्रातारꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं त्रायत इन्द्रायार्काश्वमेधवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं महायज्ञो नोपनमेदेते वै महायज्ञस्यान्त्ये तनू यदर्काश्वमेधाविन्द्रमेवार्काश्वमेधवन्तꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै (५) अन्ततो महायज्ञं च्यावयत्युपैनं महायज्ञो नमति—७) [स भागधेयेनेन्द्राय मृधोऽस्मै सप्त च] ॥ ७ ॥ इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ग्राम-

कामं इन्द्रमेवान्वृजुꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै सजातानननुकान्
करोति ग्राम्येव भवतीन्द्राण्यै चरुं निर्वपेद्यस्य सेनासꣳशितेव स्यादि-
न्द्राणी वै सेनायै देवतेन्द्राणीमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्य सेनाꣳ
सꣳश्यति बल्बजानपि (१) इध्मे सन्नह्येद्गौर्यत्राधिष्कन्ना न्यमेहत्ततो
बल्बजा उदतिष्ठन् गवामेवैनं न्यायमपिनीय गा वेदयतीन्द्राय मन्युमते मन-
स्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे संयत्त इन्द्रियेण वै मन्युना
मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तम् (२) सङ्ग्राममेतामेव
निर्वपेद्यो हतमनाः स्वयम्पाप इव स्यादेतानि हि वा एतस्मादपक्रान्तान्य-
थैष हतमनाः स्वयम्पाप इन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तꣳस्वेन भागधेयेनोप-

धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति न हृतमनाः स्वयम्पापो भवती-
न्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः
स्युः (३) इतीन्द्रमेव दातारꣳ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै दान-
कामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडा-
शमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारꣳ स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादश-
कपालं निर्वपेदप रुद्धो वा (४) अपरुध्यमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणꣳ स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनं त्रायतेऽनपरुध्यो भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरा-
सीत् स न व्यावृतमगच्छत् स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं
निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियमदधाच्छक्वरी याज्यानुवाक्ये अकरोद्वज्रो वै शक्वरी

स एनं वज्रो भूत्वा ऐन्ध (५) सोऽभवत्सोऽबिभेद्भूतः प्र मा धक्ष्यतीति स प्रजा-
पतिं पुनरुपाधावत् स प्रजापतिः शक्वर्या अधि रेवतीं निरमिमीत शान्त्या अप्र-
दाहाय योऽलꣳ श्रियै सन्त्सदृङ् समानैः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं
निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति रेवती पुरो-
ऽनुवाक्या भवति (६) शान्त्या अप्रदाहाय शक्वरी याज्या वज्रो वै शक्वरी स एनं
वज्रो भूत्वा इन्धे भवत्येव—१४) [अपि तꣳ स्युवैन्ध भवति चतुर्दश च] ॥८॥
आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बा-
र्हस्पत्यश्चरुर्यदाग्नावैष्णव एकादशकपालो भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो
देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन चाभिचरति सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती
वाचैवैनमभिचरति बार्हस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनम-

भिचरति (१) प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति द्वेद्वे पुरोऽनुवाक्ये कुर्या-
दतिप्रयुक्त्या एतयैव यजेताभिचर्यमाणो देवताभिरेव देवताः प्रतिचरति यज्ञेन
यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म स देवताश्चैव यज्ञश्च मध्यतो व्यवसर्पति तस्य
न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्त्स्तृणुत आग्नावैष्णवमेकादशकपालं
निर्वपेद्यं यज्ञो न (२) उपनमेदग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञोऽग्निं चैव विष्णुं च स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै यज्ञं प्रयच्छत उपैनं यज्ञो नमत्याग्नावैष्णवं घृते
चरुं निर्वपेच्चक्षुष्कामोऽग्निना वै चक्षुषा मनुष्या विपश्यन्ति यज्ञस्य देवा अग्निं चैव
विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेव (३) अस्मिन् चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव
भवति धेन्वै वा एतद्रेतो यदाज्यमनडुहस्तण्डुला मिथुनादेवास्मै चक्षुः प्रज-
नयति घृते भवति तेजो वै घृतं तेजश्चक्षुस्तेजसैवास्मै तेजश्चक्षुरवरुन्ध इन्द्रियं

वै वीर्यं वृङ्क्ते भ्रातृव्यो यजमानोऽयजमानस्याध्वरकल्पां प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये
यजमाने नास्यैन्द्रियम् (४) वीर्यं वृङ्क्ते पुरा वाचः प्रवदितोर्निर्वपेद्यावत्येव वाक्
तामप्रोदितां भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु प्रव-
दन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णवमष्टाकपालं निर्वपेत् प्रातःसव-
नस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुर्यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा
गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव तेनाप्नोति (५) आग्नावैष्णवमेका-
दशकपालं निर्वपेन्माध्यंदिनस्य सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्ह-
स्पत्यश्चरुर्यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभं माध्यंदिनꣳ सवनं
माध्यंदिनमेव सवनं तेनाप्नोत्याग्नावैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेत्तृतीयसवनस्या-
काले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुर्यद्द्वादशकपालो भवति द्वादशा-

क्षरा जगती जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवनमेव तेनाप्नोति देवताभिरेव
देवताः (६) प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म कपालैरेव
छन्दाꣳस्याप्नोति पुरोडाशैः सवनानि मैत्रावरुणमेककपालं निर्वपेद्वशायै
काले यैवासौ भ्रातृव्यस्य वशानूबन्ध्या सो एवैषैतस्यैककपालो भवति न
हि कपालैः पशुमर्हत्याप्तुम्—३७) [चरति नैवन्द्रियमाप्नोति देवताः
सप्तत्रिꣳशच्च] ॥ १ ॥ असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः
प्रायश्चित्तिमैच्छन् तस्मा एतꣳ सौमारौद्रं चरुं निरवपन् तेनैवास्मिन् चरुमद-
धुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत् सोमं चैव
रुद्रं च स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव
भवति तिष्यापूर्णमासे निर्वपेद्रुद्रः (१) वै तिष्यः सोमः पूर्णमासः साक्षा-

वेव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे परिश्रिते याजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै श्वेतायै
श्वेतवत्सायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते यावदेव
ब्रह्मवर्चसं तत्सर्वं करोत्यति ब्रह्मवर्चसं क्रियत इत्याहुरीश्वरो दुश्चर्मा भवि-
तोरिति मानवी ऋचौ धाय्ये कुर्याद्यद्वै किंच मनुरवदत्तद्भेषजम् (२) भेष-
जमेवास्मै करोति यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्व-
पेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचं
करोति न दुश्चर्मा भवति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत् प्रजाकामः सोमो वै रेतोधा
अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति
विन्दते (३) प्रजा॰ सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्त्सौम्यो वै देवतया पुरुष
एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायापिदधाति ताजगार्ति-

माच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्ज्योगामयावी सोमं वा एतस्य रसो गच्छ-
त्यग्निं शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य रसं निष्क्रीणात्यग्नेः शरीर-
मुत यदि (४) इतासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतं ग्रसितं होता
निष्खिदति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनड्वान् होत्रा देयो वह्निर्वा अनड्वान् वह्नि-
र्होता वह्निनैव वह्निमात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत
स्वेऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति वेदिं परिगृह्यार्धमुद्धन्यादर्धं नार्धं
बर्हिषः स्तृणीयादर्धम् (५) नार्धमिध्मस्याभ्यादध्यादर्धं न स्व एवास्मा
आयतने भ्रातृव्यं जनयति—१२) [रुद्रो भेषजं विन्दते यद्यर्धं द्वादश
च] ॥ १० ॥ ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्राम-
काम इन्द्रं चैव मरुतश्च स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान् प्रय-

च्छन्ति ग्रामण्येव भवत्याहवनीय ऐन्द्रमधिश्रयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य
विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातान-
वरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेव (१) अस्मा अनुवर्त्मानं करोत्येतामेव
निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदं दध्यामित्यैन्द्रस्यावद्यन् ब्रूया-
दिन्द्रायानुब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन् ब्रूयान्मरु-
द्भ्योऽनुब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवैभ्यो भागधेये समदं दधाति
वितृꣳहाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (२) निर्वपेद्यः कामयेत कल्पेरन्निति यथादेव-
तमवदाय यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैनान् यथायथं कल्पयति कल्पन्त एवैन्द्र-
मेकादशकपालं निर्वपेद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं ग्रामकाम इन्द्रं चैव विश्वाꣳश्च
देवान्त्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान् प्रयच्छन्ति ग्रामण्येव भव-

त्यैन्द्रस्यावदाय वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्य (३) उपरिष्टादिन्द्रियेणैवास्मा उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा सजातानामुपहित्यै पृश्निये दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्भ्यो ग्रामकामः पृश्नियै वै पयसो मरुतो जाताः पृश्नियै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुत एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति प्रियवती याज्यानुवाक्ये (४) भवतः प्रियमेवैनꣳ समानानां करोति द्विपदा पुरोऽनुवाक्या भवति द्विपद एवावरुन्धे चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तम् (५) एतयासंज्ञान्यायाजयदग्नये

वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते
पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायादित्यवते चरुं ततो वा इन्द्रं देवा ज्यैष्ठ्या-
याभि समजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या याजयेद-
ग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते
पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणाय (६) आदित्यवते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतं
ज्यैष्ठ्याय समाना अभि संजानते वसिष्ठः समानानां भवति—१४) [एवै-
वैन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च] ॥ ११ ॥ हिरण्यगर्भ
आपो ह यत्प्रजापते । स वेद पुत्रः पितरꣳ स मातरꣳ स सूनुर्भुवत् स भुवत्पु-
नर्मघः । स द्यामौर्णोदन्तरिक्षꣳ स सुवः स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत् ।
उदु त्यं चित्रम् । स प्रत्नवन्नवीयसाग्ने द्युम्नेन संयता । बृहत्ततन्थ भानुना ।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्कर्हस्ते दधानः (१) नर्या पुरूणि । अग्निर्भुवद्र-
यिपती रयीणाᳬसत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा । हिरण्यपाणिमूतये
सवितारमुपह्वये । स चेत्ता देवता पदम् । वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दिवे-
दिवे वाममस्मभ्यᳬसावीः । वामस्य हि क्षयस्य देव भूरेरया धिया वाम-
भाजः स्याम । बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि । प्रया भूमिं प्रव-
त्वति मह्ना जिनोषि (२) महिनि । स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रतिष्टोभ-
न्त्यक्तुभिः । प्रया वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि । ऋदूदरेण सख्या सचेय
यो मा न रिष्येद्धर्यश्व पीतः । अयं यः सोमो न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रति-
रमेम्यच्छ । आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमाᳬऋजीषी ।
सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः । प्र (३)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निरर्चन् । वृषा यन्तासि शवस-
स्तुरस्यान्तर्यच्छ गृणते धर्त्रं दृꣳह । सबाधस्ते मदं च शुष्मयश्च ब्रह्म नरो
ब्रह्मकृतः सपर्यन् । अर्को वा यत्तुरते सोमचक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृत्सु
तुर्याम् । वषट् ते विष्णवास आकृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।
(४) वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः । प्र
तत्ते अद्य शिपिविष्ट नामार्यः शꣳसामि वयुनानि विद्वान् । तं त्वा
गृणामि तवसमतव्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पराके । किमित्ते विष्णो
परिचक्ष्यं भूत्प्र यद्ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि । मा वर्पो अस्मदपगूह एत-
द्यदन्यरूपः समिथे बभूथ । (५) अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परी-
णसम् । शिशीहि नः सूनुमतः । दा नो अग्ने शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो-

न वाजꣳ श्रुत्या अपावृधि । प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि सुवर्ण शुक्रमु-
षसो विदिद्युतुः । अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निरृषिं यः सहस्रा सनोति ।
अग्निर्दिवि हव्यमाततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा । मा (६) नो मर्धीरा
तू भर । घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तत्ते रुक्मो न रोचत
स्वधावः । उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि । उतो न उत्पुपूर्या
उक्थेषु शवसस्पत इषꣳ स्तोतृभ्य आभर । वायो शतꣳ हरीणां युवस्व पोष्या-
णाम् । उत वा ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा । प्र याभिः (७)
यासि दाश्वाꣳ समच्छा नियुद्भिर्वायविष्टये दुरोणे । नि नो रयिꣳ सुभोजसं
युवेह नि वीरवद्गव्यमश्वियञ्च राधः । रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु तुवि-
वाजाः । क्षुमन्तो याभिर्मदेम । रेवाꣳ इद्रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो मघोनः ।

मेदुं हरिवः श्रुतस्य—४०) [दधानो जिनोषि प्र हव्यं बभूथ मा यामिं-श्चत्वारिꣳशच्च] ॥ १२ ॥ प्रजापति (२३१) रग्नये (२५४) ऽग्नये (१८०) ऽग्नये (४०६) वैश्वानर (३२१) मादित्य (२३६) मैन्द्र (२५७) मिन्द्राया (३१४) ग्नावैष्णव (३३७) मसा (२६२) वैंद्रꣳ (३१४) हिरण्यगर्भो (३१०) द्वादश (३५१८) ॥ १२ ॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

ॐम् आदित्येभ्यो भुवंद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम आदित्या वा एतं भूत्यै प्रतिनुदन्ते योऽलं भूत्यै सन् भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवंद्वतः स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवैनं भूतिं गमयन्ति भवत्येवादित्येभ्यो धारयंद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेदवरुद्धो वापरुध्यमानो वादित्या वा अवरोद्धार आदित्या अवगमयितार

आदित्यानेव धारयंहतः (१) स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवैनं विशि-
दाध्रत्यनपरुध्यो भवत्यदितेऽनुमन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमाददीतेयं वा
अदितिरियमेवास्मै राज्यमनुमन्यते सत्याशीरित्याह सत्यामेवाशिषं कुरुत
इह मन इत्याह प्रजा एवास्मै समनसः करोत्युप प्रेत मरुतः (२) सुदानव
एना विश्पतिनाभ्यमुꣳराजानमित्याह मारुती वै विड् ज्येष्ठो विश्पतिर्विशैवैनꣳ
राष्ट्रेण समर्धयति यः परस्ताद्ग्राम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्व्रीहीनाहरेच्छुक्लाꣳश्च
कृष्णाꣳश्च विचिनुयाद्ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया
विड्विशमेवावगच्छति (३) अवगतास्य विडनवगतꣳराष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः
स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेद्वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशंश्च राष्ट्रंश्चावगच्छति
यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो-

ऽवंगन्तोरिति निर्वपेदादित्या एवैनं भागधेयं प्रेप्सन्तो विशमवं (४)
गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान् सप्त मध्यमेषायामुपहन्यादिदम्
हमादित्यान् बध्नाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवगन्तोरित्यादित्या एवैनं चद्ध-
वीरा विशमवगमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवादित्यं चरुं निर्वपेदिध्मेऽपि
मयूखान्त्सन्नह्येदनपरुध्यमेवावगच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुतां वा एतत्
(५) ओजो यदश्वत्थ ओजसैव विशमवगच्छति सप्त भवन्ति सप्तगणा
वै मरुतो गणश एव विशमवगच्छति—१८) [धारयद्वतोमरुतोगच्छत्य-
वैतदष्टादश च] ॥ १ ॥ देवा वै मृत्योरबिभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्
तेभ्य एतां प्राजापत्याꣳ शतकृष्णलां निरवपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बि-
भीयात्तस्मा एतां प्राजापत्याꣳ शतकृष्णलां निर्वपेत् प्रजापतिमेव स्वेन

भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये (१) प्रतितिष्ठति घृते भवत्यायुर्वै घृतममृतꣳ हिरण्यमायुश्चैवास्मा अमृतं च समीची दधाति चत्वारि चत्वारि कृष्णलान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्त्या एकधा ब्रह्मण उपहरत्येकधैव यजमान आयुर्दधात्यसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन् तस्मा एतꣳ सौर्यं चरुं निरवपन् तेनैवास्मिन् (२) रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवादित्यꣳ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत उभयत एवास्मिन् रुचं दधाति प्रयाजे प्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमवरुन्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालं भूम्यै

(३) चुरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोपनमेदिति यदाग्नेयो
भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवि-
तृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै चुरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैन्ᳲ हिरण्यं नमति
विवा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते यो हिरण्यं विन्दत एताम् (४) एव निर्व-
पेद्धिरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यत एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं
नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो
भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चुरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति यन्न-
श्यत्यस्यामेवैनद्विन्दतीन्द्रः (५) त्वष्टुः सोममभीषहापिबत् स विष्वङ्
व्यार्च्छत् स इन्द्रियेण सोमपीथेन व्यार्ध्यत स यदूर्ध्वमुदवमीत्ते श्यामाका
अभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतᳲ सौमेन्द्रᳲ श्यामाकं चुरुं निरवपत्ते-

नैवास्मिन्निन्द्रियꣳ सोमपीथं दधाति वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेनर्ध्यते
यः सोमं वमिति यः सोमवामी स्यात्तस्मै (६) एतꣳ सौमेन्द्रꣳ श्या-
माकं चरुं निर्वपेत् सोमं चैवेन्द्रं च स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मि-
न्निन्द्रियꣳ सोमपीथं धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यृध्यते यत् सौम्यो भवति
सोमपीथमेवावरुन्धे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोम-
पीथमवरुन्धे श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः (७) साक्षादेव सोम-
पीथमवरुन्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाश-
मेकादशकपालं पशुकामोऽग्निरेवास्मै पशून् प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति
दधि मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूनाꣳ रूपꣳ रूपेणैव पशूनवरुन्धे
पञ्चगृहीतं भवति पाङ्क्ता हि पशवो बहुरूपं भवति बहुरूपा हि पशवः (८)

समृद्ध्यै प्राजापत्यं भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्मै पशून् प्रजनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्रदधाति पङ्क्त्यौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशव आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशूनवरुन्धे—४१) [इन्द्रियेऽस्मिन् भूम्यां एतामिन्द्रस्तस्मै सोमः पशव एकचत्वारिंशच्च] ॥ २ ॥ देवा वै सत्रमासतर्द्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमं राजानं यश आर्च्छत् स गिरिमुदैत्तमग्निरनूदैत्तावग्नीषोमौ समभवतां ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत्तावब्रवीद्याजयतं मेति तस्मा एतामिष्टिं निरवपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं सौम्यं चरुं तयैवास्मिन् तेजः (१) इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं

सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन् तेन दधाति यदैन्द्रो भवतीन्द्रिय-
मेवास्मिन् तेन दधाति यत् सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे
समाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्मिन् ब्रह्मवर्चसञ्च समीची (२) दधात्यग्नीषोमीयमे-
कादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमं पिबति
स्वामेव देवताꣳस्वेन भागधेयेनोपधावति सैवैनं कामेन समर्धयत्युपैनं कामो
नमत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामोऽग्नीषोमावेव स्वेन भाग-
धेयेनोपधावति तावेवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव (३) भवति
यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यच्छ्यामाकस्तेन सौम्यः समृद्ध्यै सोमाय वाजिने
श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैब्याद्बिभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्राम-
त्यथैष क्लैब्याद्बिभाय सोममेव वाजिनꣳ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवा-

स्मिन् रेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं
निर्वपेद्ग्रामकामः (४) ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
सजातान् प्रयच्छति ग्राम्येव भवति गणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातै-
रेवैनं गणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन् विशं विनाशयेय-
मिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद् ब्रह्मन्नेव विशं विनाशयति—४३)
[तेजः समीचीएव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च] ॥ ३ ॥ अर्यम्णे चरुं
निर्वपेत् सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप-
धावति स एवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दान-
कामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति सोऽर्यमा
ऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एव (१) अस्मै दानकामाः प्रजाः

करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति-
जनतामियामित्यसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनं तद्गमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत् स
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निः (२) अवप-
त्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्बुध्नवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुध्ना-
देवैनमग्रं पर्यणयद्यो राजन्य आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमे-
कादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमग्रꣳ समा-
नानां परिणयति बुध्नवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्नादेवैनमग्रम्
(३) परिणयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्ध्यै
यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बार्हस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्

बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रꣳ समानानां परिणयति
बभ्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बभ्रादेवैनमग्रं परिणयत्यानुषूको भव-
त्येषा ह्येतस्य (४) देवता य आनुजावरः समृद्ध्यै—४) [एव निरग्रमेतस्य
चत्वारि च] ॥ ४ ॥ प्रजापतेस्त्रयस्त्रिꣳशद्दुहितर आसन् ताः सोमाय
राज्ञेऽददात्तासाꣳ रोहिणीमुपैत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन् ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत
ता अस्मै न पुनरददात् सोऽब्रवीदृतममीष्व यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुन-
र्दास्यामीति स ऋतमामीत्ता अस्मै पुनरददात्तासाꣳ रोहिणीमेवोप (१) ऐत्तं
यक्ष्म आर्च्छद्राजानं यक्ष्म आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत् पापीयानभ-
वत्तत् पापयक्ष्मस्य यज्जायाभ्योऽविन्दत्तज्जायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां
जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावत्ता अब्रुवन्

वरं वृणामहै समावच्छ एव न उपाय इति तस्मा एतम् (२) आदित्यं चरुं निरवपन् तेनैवैनं पापात् स्रामादमुञ्चन् यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवैनं पापात् स्रामान्मुञ्चन्त्यमावास्यायां निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वाप्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोऽनुवाक्या भवत्यायुरेवास्मिन् (३) तया दधाति यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया प्याययति—१३)

[उपैतमस्मिन् त्रयोदश च] ॥ ५ ॥ प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत् सोऽब्रवीद्यदिमान् लोकानभ्यतिरिच्यातै तन्ममासदिति तदिमान् लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रꣳ राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रꣳ स्वराजानं ततो वै स इमान् लोकाꣳस्त्रेधादुहत् तत्त्रिधातोस्त्रिधातुत्वं यं कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं

त्रिधातुं निर्वपेदिन्द्राय राज्ञे पुरोडाशम् (१) एकादशकपालमिन्द्रायाधि-
राजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो राजाऽयमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडि-
मानेव लोकान्त्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव
भवति यथा वत्सेन प्रत्तां गां दुह एवमेवेमान् लोकान् प्रत्तान् काममन्
नाद्यं दुह उत्तानेषु कपालेष्वधिश्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः (२) पुरोडाशा
भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्त्या उत्तर उत्तरो ज्यायान् भवत्ये-
वमिव हीमे लोकाः समृद्ध्यै सर्वेषामभिगमयन्नवद्यत्यच्छम्बट्कारं व्यत्यास-
मन्वाहानिर्दाहाय—२६) [पुरोडाशं त्रयः षड्विंशतिश्च] ॥ ६)
देवासुराः संयत्ता आसन् तान् देवानसुरा अजयन् ते देवाः पराजिग्याना
असुराणां वैश्यमुपायन् तेभ्य इन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपा-

कामन्तदेवरुधं नाशक्नोत्तदस्मादभ्यर्धोऽचरत् स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामः (१) वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपधावति ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधति यदिन्द्राय राथन्तराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवावरुन्धे यदिन्द्राय बार्हताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवावरुन्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्तत् (२) एवावरुन्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवावरुन्धे यदिन्द्राय शाक्वराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवावरुन्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवावरुन्ध एतावन्ति वै तेजाꣳसि तान्येवावरुन्ध उत्तानेषु कपालेष्वधिश्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशः (३) भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तं पर्य-

सस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ताꣳ हृदा ता म आमनसः कृधि स्वाहा वैश्वदेवीꣳ साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्ग्रामकामो वैश्वदेवा वै सजाता विश्वानेव देवान्त्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान् प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै संग्रहणं मन एवसंजातानाम् (२) गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहꣳ सजातेषु भूयासमिति परिधीन् परिदधात्याशिषमेवैतामाशास्तेऽथो एतदेव सर्वꣳ सजातेष्वधिभवति यस्यैवं विदुष एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै सजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवावरुन्धे (३) त एनमवरुद्धा उपतिष्ठन्ते—५) [असि सजातानाꣳ रुन्धे पञ्च च] ॥ १ ॥ यन्नव-मैत्तन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तत्सर्पिरभवद्यदध्रियत तद्घृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि

तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य
प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि
स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि (१) तस्य ते ददतु येषां प्राणो-
ऽसि स्वाहा घृतस्य धारामृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्भिः। तत्त्वा
विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्त-
न्योपांशोर्वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयो-
स्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत् (२) सृजतु
जीवातवे जीवनस्यायो अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्यै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा
सवितोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायो इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि प्रियरेतो-
वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासत्।

ह्यैतावतीर्वा आप ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशवं उपजीवनीयास्ता एवास्मैं वरुणपाशान्मुंञ्चति—२६) [एतस्यं पयस्यायां पाति षड्विंशतिश्च] ॥१३॥

स प्रत्नवन्नि काव्येन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः । त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतः । न रिष्येत्त्वावतः सखा । या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु । तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्न् राजन्त्सोम प्रतिं हव्या गृभाय । अग्नींषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः । सं देवत्रा बभूवथुः । युवम् (१) एतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् । युवꣳ सिन्धूꣳरभिशस्तेरवद्यादग्नींषोमावमुंञ्चतं गृभीतान् । अग्नींषोमाविमꣳ सु मे शृणुतं वृषणा हवम् । प्रति सूक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः । आन्यं दिवो मातरिश्वा जभाराऽमंथ्नादन्यं परि श्येनो

अद्रैः । अग्नींषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरुं यज्ञार्य चक्रथुरु लोकम् । अग्नी-
षोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतम् (२) हर्यतं वृषणा जुषेथाम्
सुशर्मीणा स्ववंसा हि भूतमथा धत्तं यर्जमानाय शं योः । आप्यायस्व सं
ते । गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् । ज्येष्ठ-
राजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् । स इज्जनेन
स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः । देवानां यः पितरमा-
विवासति (३) श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम् । स सुष्टुभा स ऋक्वता
गणेन वलं रुरोज फलिगं रवेण । बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः कनिक्रद-
द्वावशतीरुदाजत् । मरुतो यद्ध वो दिवो या वः शर्म । अर्यमायाति वृष-
भस्तुविष्मान् दाता वसूनां पुरुहूतो अर्हन् । सहस्राक्षो गोत्रभिद्वज्रबाहुर-

स्मासु देवो द्रविणं दधातु । ये ते ऽर्यमन् बहवो देवयानाः पन्थानः (४)
राजन् दिव आचरन्ति । तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छ शं न एधि द्विपदे शं
चतुष्पदे । बुभ्रादग्रमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृंहितान्यैरत् । रुजद्रो-
धांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार । बुभ्रादग्रेण विमिमाय
मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम् । वृथासृजत् पथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता
मद इन्द्रश्चकार (५) । प्र यो जज्ञे विद्वां अस्य बन्धुं विश्वानि देवो
जनिमा विवक्ति । ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार मध्यान्नीचादुच्चा [illegible]याभि
प्रतस्थौ । महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्यां सद्म पार्थिवं [illegible] । स
बुभ्रादाष्ट जनुषाभ्यग्रं बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट् । बुभ्राद्यो [illegible]
जंसा बृहस्पतिमाविवासन्ति देवाः (६) भिनद्वलं विपुरो [illegible] कन-

ऋदुत्सुवर्रूपो जिंगाय—१) [युवं वीतं विवासति पन्थानश्वकार देवा नवं च] ॥ १४ ॥ आदित्येभ्यो (२६८) देवा (४४१) (२४३) अर्यम्णे (२०४) प्रजापतेः (१६३) प्रजापति (१२६) देवासुरा (१८८) रजनो (१२८) ध्रुवो (१५५) य (१७५) दुर्भि (२७२) प्रजापति (११७) यो (१७६) स (३०१) चतुर्दश (२१६५) ॥ १४ ॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रपाठकः ॥

ॐम् देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षाꣳसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षाꣳसि रात्रीभिरसुभ्नन्तान्त्सुब्धान्मृतानभिव्यौच्छत्ते देवा अविदुर्यो वै नोऽयं म्रियते रक्षाꣳसि वा इमं घ्नन्तीति ते रक्षाꣳस्युपामन्त्रयन्त तान्यब्रुवन्वरं वृणामहै यत् (१)

असुरान् जयाम तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन् तेऽसुरान
जित्वा रक्षाꣳस्यपानुदन्त तानि रक्षाꣳस्यनृतमकर्तेतिसमन्तं देवान् पर्यविशन्
ते देवा अग्नावनाथन्त तेऽग्नये प्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्नग्नये
विबाधवतेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाꣳसि
(२) आसन् तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवते यान्येवाभितो
रक्षाꣳस्यासन् तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षाꣳस्यासन्
तानि तेनापानुदन्त ततो देवा अभवन् परासुरा यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात्
स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेदग्नये विबाधवते (३) अग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते निर्वपति य
एवास्माच्छ्रेयान् भ्रातृव्यस्तं तेन प्रणुदते यदग्नये विबाधवते य एवैनेन सदृ

॥ इति तैत्तिरीयसंहिता समाप्ता ॥

तेन विबाधते यदग्नये प्रतीकवते य एवास्मात् पापीयान् तं तेनापनुदते प्र
श्रेयाꣳसं भ्रातृव्यं नुदतेऽति सदृशं क्रामति नैनं पापीयानाप्नोति य एवम्
(४) विद्वानेतयेष्ट्या यजते—४) [यद्रक्षाꣳसि विबाधवंत एवं चत्वारि
च] ॥ १ ॥ देवासुराः संयत्ता आसन् ते देवा अब्रुवन् यो नो वीर्या-
वत्तमस्तमनु समारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन् त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि
त्वामनु समारभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो म इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः
प्रीणीताथासुरानभिभविष्यथेति ता वै ब्रूहीत्यब्रुवन्नियमꣳहोमुगियं विमृधेय-
मिन्द्रियावती (१) इत्यब्रवीत्त इन्द्रायाꣳहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाꣳहोमुचे निरवपन्नꣳहस
एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव तेनापाघ्नत यदिन्द्रायेन्द्रियावत

इन्द्रियमेव तेनात्मन्नदधत त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निरवपन् त्रयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता इन्द्र आत्मन्ननु समारम्भयत भूत्यै (२) तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात् स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायांहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावतेऽंहसा वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान् भ्रातृव्यो यदिन्द्रायांहोमुचे निर्वपत्यंहस एव तेन मुच्यते मृधा वा एषोऽभिषण्णो यस्मात् समानेष्वन्यः श्रेयानुत (३) अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव तेनापहते यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्धत्ते त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता एव यजमान आत्मन्ननु समारम्भयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजत उत्तमामेव

विजितिं भ्रातृव्येण विजयते—४१) [इन्द्रियावती भूत्वा उतैकान्नपञ्चा-
शच्च] ॥ २ ॥ देवासुराः संयत्ता आसन् तेषां गायत्र्योजो बलमिन्द्रियं
वीर्यं प्रजां पशून्त्सङ्गृह्यादायापक्रम्यातिष्ठत्तेऽमन्यन्त यतरान् वा इयमुपाव-
र्त्स्यति त इदं भविष्यन्तीति तां व्यह्वयन्त विश्वकर्मन्निति देवा दाभीत्यसुराः
सा नान्यतरांश्चनोपावर्तत ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बल-
मसि (१) भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्व-
मसि सर्वायुरभिभूरिति वाव देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां
पशूनवृञ्जत यद्गायत्र्यपक्रम्यातिष्ठत्तस्मादेतां गायत्रीतीष्टिमाहुः संवत्सरो वै
गायत्री संवत्सरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा असुराणामोजो बलमि-
न्द्रियं वीर्यम् (२) प्रजां पशूनवृञ्जत तस्मादेतांꣳ संवर्ग इतीष्टिमाहुर्यो भ्रातृ-

व्यवान्त्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेत्तꣳशृतमासन्नमेतेन यजुषाभिमृशेदोजं एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्
भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति—४५) [असि वीर्यं
पञ्चचत्वारिꣳशच्च] ॥ ३ ॥ प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः
पराचीरायन् ता यत्रावसन् ततो गर्मुदुदतिष्ठत्ता बृहस्पतिश्चान्ववैताꣳ सोऽब्र-
वीद्बृहस्पतिरनया त्वा प्रतिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्त्स्यन्तीति तं प्रातिष्ठत्ततो
वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतं प्राजापत्यं
गार्मुतं चरुं निर्वपेत् प्रजापतिम् (१) एव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवास्मै प्रजां प्रजनयति प्रजापतिः पशूनसृजत तेऽस्मात् सृष्टाः पराञ्च
आयन् ते यत्रावसन् ततो गर्मुदुदतिष्ठत्तान् पूषा चान्ववैताꣳ सोऽब्रवीत्

पूषानयां मा प्रतिष्ठाथं त्वा पशवं उपावर्त्स्यन्तीति मां प्रतिष्ठेति सोमोऽब्र-
वीन्ममु वै (२) अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्रतिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्ततो वै
प्रजापतिं पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सोमापौष्णं गामुतं
चरुं निर्वपेत् सोमापूषणावेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै पशून्
प्रजनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो
दधाति पूषा (३) पशून् प्रजनयति—३) [प्रजापतिं वै पूषा त्रीणि च]
॥ ४ ॥ अग्ने गोभिर्न आगहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु
नः। सविता यः सहस्त्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु।
धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्। त्वष्टा
यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च। येन देवा अमृ-

तम्र (१) दीर्घश्श्रवो दिव्यैरयन्त । रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मि जीवस आयुवस्व । अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्ववनिः सविता सुमेधाः स्वाहा । अग्ने गृहपते यस्ते धृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रैष्ठ्यात् पथो मा योषं मूर्धा भूयास२ स्वाहा—३८) अमृतमष्टात्रिं४ शञ्च] ॥५॥ चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वा२श्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि विकरोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यं मिथुनं दैव्यमेवास्मै (१) मिथुनं मध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवाल्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक् पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो भवति तेनैव

तन्मिथुनꣳ सप्तैतानि हवीꣳषि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दाꣳस्युभयस्यावरुध्या अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एव (२) अस्मिन्न् पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजया पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै—१२) [अस्मा एव द्वादश च] ॥ ६ ॥ मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्धि रमयत मरुतः श्येनमायिनं मनोजवसं वृषणꣳ सुवृक्तिम् । येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति तदश्विना परिधत्तꣳ स्वस्ति । पुरोवातो वर्षन् जिन्वरावृत् स्वाहा वातावद्वर्षन्नुग्ररावृत् स्वाहा स्तनयन् वर्षन् भीमरावृत् स्वाहानशन्यवस्फूर्जन् दिद्युद्वर्षन् त्वेषरावृत् स्वाहातिरात्रं वर्षन् पूर्तिरावृत् (१) स्वाहा बहु हायमवृषादिति श्रुतरावृत् स्वाहातपति वर्षन् विराडावृत् स्वाहावस्फूर्जन् दिद्युद्वर्षन् भूतरा-

वृत् स्वाहा मान्दा वाशाः शुन्ध्यूरजिराः । ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः । मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह मावत । वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपनह्यामि—४२) [आवृद्धिचत्वारिंशच्च] ॥ ७ ॥

देवा वसव्या अग्ने सोम सूर्य । देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन् देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन् । उद्नो दत्तोदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्यावत । दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । पृथिवीं यद्व्युन्दन्ति । आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः । वि पर्जन्याः सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति (१) वृष्टयः । उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः । न वो दस्रा उपदस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत । सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पृण ।

अब्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियम् । उन्नम्भय पृथिवीं भिन्द्धीदं
दिव्यं नभः । उद्नो दिव्यस्य नो देहीशानो विसृजा दृतिम् । ये देवाः (२)
दिविभागा येऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः । त इमं यज्ञमवन्तु त इदं
क्षेत्रमाविशन्तु त इदं क्षेत्रमनुविविशन्तु—२०) [यन्ति देवा विंशति-
श्च] ॥ ८ ॥ मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूषं
परिधत्त एतद्वै वृष्ट्यै रूपꣳ सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रमयत मरुतः
श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रतिमीवति पुरोवातमेव जनयति वर्षस्यावं-
रुद्ध्यै वातनामानि जुहोति वायुर्वै वृष्ट्या ईशे वायुमेव स्वेन भागधेयेनो-
पधावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयत्यष्टौ (१) जुहोति चतस्रो वै दिशश्च-
तस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव वृष्टिꣳ सम्प्रच्यावयति कृष्णाजिने संयौति

हविरेवाकरन्तर्वेदि संयौत्यवरुद्ध्यै यतीनामद्यमानानाꣳ शीर्षाणि परापतन्ते खर्जूरा अभवन् तेषाꣳ रस उर्ध्वोऽपतत्तानि करीराण्यभवन्त्सौम्यानि वै करीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत् करीराणि भवन्ति (२) सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमवरुन्धे मधुषा संयौत्यपां वा एष ओषधीनाꣳ रसो यन्मध्वद्भ्य एवौषधीभ्यो वर्षयन्त्यथो अद्भ्य एवौषधीभ्यो वृष्टिं निनयति मान्दा वाशा इति संयौति नामधेयैरेवैना अच्छैत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा (३) च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपनह्यामीत्याह वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवेनꣳ समर्धयति वर्षस्यावरुद्ध्यै—२१) [अष्टौ भवन्त्यैकान्नत्रिꣳशच्च] ॥ १ ॥ देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः स वीतय

इत्याबध्नाति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि
न वर्षेच्छ्वो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरु
पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मि
धेयेनोपधावति तावेवास्मै (१) अहोरात्राभ्या
वामिच्छतै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतꣳ
पालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां
असावादित्यो न्यङ् रश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ
वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव
ताः (२) एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युत वर्षिष्यन्
आद्भिः समुद्रं पृणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यꣳ

असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवी-
मिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वै (३) ओषधीनां वृष्टिवनिस्तयैव वृष्टि-
माच्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमवधूनोतीम एवास्मै
लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति—२१) [अस्मै ता वा एकविꣳशतिश्च]
॥ १० ॥ सर्वाणि छन्दाꣳस्येतस्यामिष्टयामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा
एतद्वीर्यं यत् ककुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहककुभावन्वाह तेनैव सर्वाणि
छन्दाꣳस्यवरुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद
एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्येवमेव तद्यदृच्यध्यक्षराणि यज्ज-
गत्या (१) परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत्त्रिष्टुभा परिदधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टु-
गिन्द्रिय एव वीर्ये यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते वाजिना त्री

ध्रुवस्थेति त्रिवृत्या परिदधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत्त्रैधातवीयं
कामायकामाय प्रयुज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीयेन
यजेताभिचरन्त्सर्वो वै (२) एष यज्ञो यत्त्रैधातवीयꣳ सर्वेणैवैनं यज्ञेना-
भिचरति स्तृणुत एवैनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत्त्रै-
धातवीयꣳ सर्वेणैव यज्ञेन यजते नैनमभिचरन्त्स्तृणुत एतयैव यजेत सह-
स्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवैनद्ददात्येतयैव यजेत सहस्रेणेजानोऽन्तं वा एष
पशूनां गच्छति (३) यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनसृजत
ताꣳस्त्रैधातवीयेनैवासृजत य एवं विद्वाꣳस्त्रैधातवीयेन पशुकामो यजते यस्मा-
देव योनेः प्रजापतिः पशूनसृजत तस्मादेवैनान्त्सृजत उपैनमुत्तरꣳ सहस्रं
नमति देवताभ्यो वा एष आवृश्च्यते यो यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातवीयेन

यजेत् सर्वो वा एष यज्ञः (४) यत्त्रैधातवीयꣳ सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्य आवृश्च्यते द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिष्षमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्त्या उत्तर उत्तरो ज्यायान् भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्य एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपꣳसमृद्ध्यै सर्वेषामभिगमयन्नवद्यत्यछम्बट्कारꣳहिरण्यं ददाति तेज एव (५) अवरुन्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवावरुन्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावरुन्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानवरुन्धे—३०) [जगत्या वै गच्छति यज्ञ एव त्रिꣳशच्च] ॥ ११ ॥ त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रꣳ सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्र उपहवमैच्छत तन्नोपाह्वयत पुत्रं मेऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा

प्रासहा सोमममपिबत्तस्य यदत्यशिंष्यत तत्त्वष्टाहवनीयमुपप्रावर्तयत् स्वाहे-
न्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत
यदि वा तावत् प्रवणम् (१) आसीद्यदि वा तावदध्यग्नेरासीत् स
सम्भवन्नग्नीषोमावभिसमभवत् स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्ङवर्धत स इमाँ-
ल्लोकानवृणोद्यदिमाँल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽबिभेदपि त्वष्टा
तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत् तपो वै स वज्र आसीत्तमुद्यन्तुं नाशक्नोदथ वै
तर्हि विष्णुः (२) अन्या देवतासीत् सोऽब्रवीद्विष्णव एहीदमाहरिष्यावो
येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधात्मानं विन्यधत्त पृथिव्यां तृतीयमन्तरिक्षे
तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्ध्यबिभेद्यत् पृथिव्यां तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्रहारस्ति वा इदम् (३) मयि-

वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यगृह्णादधामेति तद्विष्णवेऽति-
प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीय-
मासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुद्यच्छद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्रहारस्ति वा
इदम् (४) मयि वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यगृह्णाद्वि-
र्मा धा इति तद्विष्णवेऽतिप्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधा-
त्विति यद्दिवि तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुद्यच्छद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा
मे प्रहार्येनाहम् (५) इदमस्मि तत्ते प्रदास्यामीति त्वी३ इत्यब्रवीत्
सन्धां तु सन्दधावहै त्वामेव प्रविशानीति यन्मां प्रविशेः किं मा भुञ्ज्याः
इत्यब्रवीत्त्वामेवेन्धीय तव भोगाय त्वां प्रविशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदु-
दरं वै वृत्रः क्षुत् खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यः (६) एवं वेद हन्ति क्षुधं

भ्रातृंव्यं तदस्मै प्रायच्छत्तत् प्रत्यंगृह्णात् त्रिमोधा इति तद्विष्णवेऽतिप्रायच्छ-
त्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधात्विति यत्त्रिःप्रायच्छत्त्रिः प्रत्य-
गृह्णात्तत्त्रिधातोस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत विष्णवेऽतिप्रायच्छत्तस्मादैन्द्रावै-
ष्णवꣳ हविर्भवति (७) यद्वा इदं किञ्च तदस्मै तत्प्रायच्छदृचः सामानि
यजूꣳषि सहस्रं वा अस्मै तत्प्रायच्छत्तस्मात् सहस्रंदक्षिणम्—२१)
[प्रवणं विष्णुरिदमिदमहं यो भवत्येकविꣳ शतिश्च] ॥ १२ ॥ देवा
वै राजन्याज्जायमानादबिभयुस्तमन्तरेवसन्तं दाम्नापौम्भन्त्स वा एषोऽ
पोब्धो जायते यद्राजन्यो यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान् घ्नꣳश्चरेद्यं
कामयेत राजन्यमनपोब्धो जायेत वृत्रान् घ्नꣳश्चरेदिति तस्मा एतमै
न्द्राबार्हस्पत्यं चरुं निर्वपदैन्द्रो वै राजन्यो ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनम्

(१) दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम दक्षिणा साक्षादेवैनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति—१२) [एनं द्वादश च] ॥ १३ ॥ नवोनवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रे । भागं देवेभ्यो विदधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः । यमादित्या अंशुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति । तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिराप्याययन्तु भुवनस्य गोपाः । प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन् वृत्रहासि । यत्र यन्ति स्रोत्यास्तत् (१) जितं ते दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः । इन्द्रो जयाति न पराजयाता अधिराजो राजसु राजयाति । विश्वा हि भूयाः पृतना अभिष्टीरुपसद्यो नमस्यो यथाऽसत् । अस्येदेव प्ररिरिचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् । स्वराडिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ।

अभि त्वां शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धेनवंः । ईशांनम् (२) अस्य जगंतः
सुवर्दृशमीशांनमिन्द्र तस्थुषंः । त्वामिद्धि हवांमहे साता वाजंस्य कारवंः ।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पंतिं नरस्त्वां काष्ठास्ववंतः । यद्याव इन्द्र ते शतꣳ शतं
भूमींरुत स्युः । न त्वां वज्रिन्त्सहस्रꣳ सूर्या अनु न जातमंष्ट रोदंसी । पिबा-
सोमंमिन्द्र मन्दंतु त्वा यं ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः (३) सोतुर्बाहुभ्याꣳ सुयंतो
नार्वा । रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु तुविवांजाः । क्षुमन्तो याभिर्मदेम ।
उदंग्ने शुचंयस्तव विज्योतिषोदु त्यं जातवेंदसꣳ सप्त त्वां हरितो रथे वहन्ति
देव सूर्य । शोचिष्कैशं विचक्षण । चित्रं देवानामुदंगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य
वरुंणास्याग्नेः । आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिंक्षꣳ सूर्यं आत्मा जगंतस्तस्थुषंः
(४) च । विश्वे देवा ऋंतावृधं ऋतुभिर्हवनश्रुतंः । जुषन्तां युज्यं पयंः । विश्वे

देवाः शृणुतेम५ हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ । ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम् —३०) [तदीशानमद्रिस्तस्थुषस्त्रि५शच्च] ॥ १४ ॥ देवा (२०४) देवासुरा (११९) देवासुराः (१४५) प्रजापतिः (१५३) रत्नैः (८८) चित्रया (११२) मारुतं (९२) देवा (१२०) मारुतं (१७१) देवाः (१७१) सर्वाणि (२८०) त्वष्टा (३७१) देवा (६२) नवोनव (२३०) श्चतुर्दश (२४०६) ॥ १४ ॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ॥

ॐ विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत् स्वस्रीयोऽसुराणां तस्य त्रीणि शीर्षाण्यासन्त्सोमपान५ सुरापानमन्नादन५ स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत् परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं वदन्ति यस्मा एव परोक्षं

यदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदीदृङ् वै राष्ट्रं विपर्यावर्तयतीति तस्य
वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिनद्यत् सोमपानम् (१) आसीत् स कपिञ्जलोऽभवद्यत्
सुरापानꣳ स कलविङ्को यदन्नादनꣳ स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महत्यामुपा-
गृह्णात्ताꣳ संवत्सरमबिभस्तं भूतान्यभ्यक्रोशन् ब्रह्महन्निति स पृथिवीमुपासी-
ददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रतिगृहाणेति साब्रवीद्वरं वृणै खातात् पराभवि-
ष्यन्तीं मन्ये ततो मा पराभूवमिति पुरा ते (२) संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवी-
त्तस्मात् पुरा संवत्सरात् पृथिव्यै खातमपि रोहति वारेवृतꣳ ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्म-
हत्यायै प्रत्यगृह्णात्तत् स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत
इरिणे नावस्येद्ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै
तृतीयं प्रतिगृह्णीतेति तेऽब्रुवन् वरं वृणामहै वृक्णात् (३) पराभविष्यन्तो

मन्यामहे ततो मा पराभूमेत्याव्रश्चनाद्वो भूयाꣳस उत्तिष्ठानित्यब्रवीत्तस्मादा-
व्रश्चनाद्वृक्षाणां भूयाꣳस उत्तिष्ठन्ति वारेवृतꣳ ह्येषां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृ-
ह्णन्त्स निर्यासोऽभवत्तस्मान्निर्यासस्य नाश्यं ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु
य एव लोहितो यो वाव्रश्चनान्निर्येषति तस्य नाश्यम् (४) काममन्यस्य
स स्त्रीषꣳसादमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रतिगृह्णीतेति ता अब्रुवन् वरं
वृणामहा ऋत्वियात् प्रजां विन्दामहै काममा विजनितोः सम्भवामेति
तस्मादृत्वियात् स्त्रियः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारे-
वृतꣳ ह्यासां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्त्सा मलवद्वासा अभवत्तस्मान्मल-
वद्वाससा न संवदेत (५) न सहासीत नास्या अन्नमद्याद्ब्रह्महत्यायै ह्येषा
वर्णं प्रतिमुच्यास्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रति-

गृह्यं काममन्यदिति यां मलवद्वाससꣳ सम्भवन्ति यस्ततो जायते सोऽभिशस्तो
यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां पराचीं तस्यै ह्रीतमुख्यपगल्भो या स्नाति तस्या-
अप्सु मारुको या (६) अभ्यङ्क्ते तस्यै दुश्चर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरप-
मारी याङ्क्ते तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते
तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो या रज्जुꣳ सृजति तस्या उद्बन्धुको या
पर्णेन पिबति तस्या उन्मादुको या खर्वेण पिबति तस्यै खर्वस्तिस्रो रात्रीर्व्रतं
चरेदञ्जलिना वा पिबेदखर्वेण वा (७) पात्रेण प्रजायै गोपीथाय—३)
[सोमपानं ते वृकणादाश्यं वदेत या वा त्रीणि च] ॥ १ ॥ त्वष्टा
हतपुत्रो वीन्द्रꣳ सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्र उपहवमैच्छत तं नोपाह्वयत पुत्रं मेऽव-
धीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत तत्त्व-

ष्टाहवनीयमुपप्रावर्तयत् स्वाहेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति यदवर्तयत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत् स्वाहेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति तस्मादस्य (१) इन्द्रः शत्रुरभवत् स सम्भवन्नग्नीषोमावभिसमभवत् स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्ङवर्धत स इमाँल्लोकानवृणोद्यदिमाँल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽबिभेत् स प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेऽजनीति तस्मै वज्रꣳ सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत तावब्रूतामग्नीषोमौ मा (२) प्रहारावमन्तःस्व इति मम वै युवꣳ स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ भागधेयमैच्छेतां ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालं पूर्णमासे प्रायच्छत्तावब्रूतामभिसंदष्टौ वै स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत्तच्छीतरूरयोर्जन्म य एवꣳ शीतरूरयोर्जन्म वेद (३) नैनꣳ शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्

स्माञ्जञ्जभ्यमानादग्नीषोमौ निरक्रामतां प्राणापानौ वा एनं तदजहितां
प्राणो वै दक्षोऽपानः क्रतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षक्रतू इति
प्राणापानावेवात्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निर्हूय वार्त्रघ्नꣳ हविः
पूर्णमासे निरवपद् घ्नन्ति वा एनं पूर्णमास आ (४) अमावास्यायां
प्याययन्ति तस्माद्वार्त्रघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायां तत्
सꣳस्थाप्य वार्त्रघ्नꣳ हविर्वज्रमादाय पुनरभ्यायत ते अब्रूतां द्यावापृ-
थिवी मा प्रहारावयोर्वै श्रित इति ते अब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहि-
ताहमसानीत्यसावब्रवीच्चित्रविहिताहमितीयं तस्मान्नक्षत्रविहितासौ चित्रवि-
हितेयं य एवं द्यावापृथिव्योः (५) वरं वेदैनं वरो गच्छति स आभ्यामेव
प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्रꣳ हत्वाग्नीषोमावब्रुवन्हव्यं नो वहतमिति

तावब्रूतामपतेजसौ वै त्यौ वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति तेऽब्रुवन् क इदमच्छैतीति
गौरित्यब्रुवन् गौर्वाव सर्वस्य मित्रमिति साब्रवीत् (६) वरं वृणै मय्येव
सतोभयेन भुनजाध्वा इति तद्गौराहरत्तस्माद्गवि सतोभयेन भुञ्जत एतद्वा
अग्नेस्तेजो यद्घृतमेतत् सोमस्य यत् पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेद तेज-
स्व्येव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किन्देवत्यं पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति
ब्रूयात्तेनेन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रं निरवासाययदिति तस्मात् (७) ज्येष्ठं पुत्रं धनेन
निरवसाययन्ति—४) [अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरब्रवीत्तस्माच्चत्वारि
च] ॥ २ ॥ इन्द्रं वृत्रं जघ्निवाꣳसं मृधोऽभिप्रावेपन्त स एतं वैमृधं
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्तं निरवपत्तेन वै स मृधोऽपाहत यद्वैमृधः पूर्ण-
मासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव तेन यजमानोऽपहत इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा देव-

ताभ्यामिन्द्रियेण वीर्येण व्यार्ध्यत स एतमाग्नेयमष्टाकपालममावास्यायामपश्य-
दैन्द्रं दधि (१) तमनिरवपत्तेन वै स देवतां चेन्द्रियं चावारुन्ध यदाग्नेयोऽष्टाक-
पालोऽमावास्यायां भवत्यैन्द्रं दधि देवतां चैव तेनेन्द्रियं च यजमानोऽवरुन्ध
इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यं पृथिवीमनु व्यार्च्छत्तदोषधयो वीरुधोऽभवन्त्स
प्रजापतिमुपाधावद्वृत्रं मे जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यम् (२) पृथिवीमनु व्यारत्तदो-
षधयो वीरुधोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनब्रवीदेतदस्मै सन्नयतेति तत्
पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्त्समनयन् तत् प्रत्यदुहन् यत् समनयन् तत्
सान्नाय्यस्य सान्नाय्यत्वं यत् प्रत्यदुहन् तत् प्रतिधुषः प्रतिधुक्त्वꣳ समनैषुः
प्रत्यधुक्षन् न तु मयि श्रयत इत्यब्रवीदेतदस्मै (३) शृतं कुरुतेत्यब्रवीत्त-
दस्मै शृतमकुर्वन्निन्द्रियं वावास्मिन् वीर्यं तदश्रयन् तच्छृतस्य शृतत्वꣳ समं-

नैषुः प्रत्यधुक्षञ्छृतमक्रन्न तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रुवन्तदस्मै
दध्यकुर्वन् तदेनमधिनोत्तद्दध्नो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदे-
यम् (४) दधि हि पूर्वं क्रियत इत्यनादृत्य तच्छृतस्यैव पूर्वस्यावद्येदिन्द्रि-
यमेवास्मिन् वीर्यं श्रित्वा दध्नोपरिष्टाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत् पूतीकैर्वा
पर्णवल्कैर्वाऽऽतञ्च्यात् सौम्यं तद्यत्क्वलैराक्षसं तद्यत्तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातञ्चनेन
मानुषं तद्यद्दध्ना तत्सेन्द्रं दध्नाऽऽतनक्ति (५) सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्या-
तनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो वृत्रं हत्वा परां परावतमगच्छदपाराधमिति मन्य-
मानस्तं देवताः प्रैषमैच्छन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमोऽनुविन्दति तस्य प्रथमं
भागधेयमिति तं पितरोऽन्वविन्दन् तस्मात् पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्तं देवा अभिसमगच्छन्तामा वै नः (६) अथ वसु वसतीतीन्द्रो हि

देवानां वसु तदंमावास्यांया अमावास्यत्वं ब्रंह्मवादिनों वदन्ति किन्देवत्यꣳ सान्नाय्यमितिं वैश्वदेवमितिं ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयंमभिसमगंच्छन्तेत्यथो खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्भिंक्ष्यन्तोऽभिसमंगच्छन्तेतिं—४२)
[दधिं वीर्यंमस्मा अवदेयं तनक्ति नो द्विचंत्वारिꣳशच्च] ॥ ३ ॥ ब्रह्मवादिनों वदन्ति स त्वै दर्शपूर्णमासौ यंजेत य एंनौ सेन्द्रौ यजेतेतिं वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यों भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्र ऐन्द्रं दध्यंमावास्यायां तेनांमावास्यां सेन्द्रा य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजंते सेन्द्राववेवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति देवा वै यद्यज्ञेऽकुंर्वत तदसुंरा अकुर्वत ते देवा एताम् (१) इष्टिंमपश्यन्नाग्नावैष्णवमेकांदशकपालꣳ सरस्वत्यै चरुꣳ सरस्वते चरुं तां पौर्णमासꣳ सꣳस्थाप्यानुनिरवपन् । ततो देवा अभंवन्

परासुरो यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात् स पौर्णमासꣳ सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमनुनिर्वपेत् पौर्णमासेनैव वज्रं भ्रातृव्याय प्रहृत्याग्नावैष्णवेन देवताश्च यज्ञञ्च भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते मिथुनान् पशून् सारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति तत् (२) सर्वं वृङ्क्ते पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्याꣳ हत्वा भ्रातृव्यं माप्याययति साकम्प्रस्थायीयेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाहरन्ति नात्मना तृप्यति नान्यस्मै ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णꣳ होतव्यं तृप्त एवैनमिन्द्रः प्रजया पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानश औदुम्बरम् (३) भवत्यूर्ग्वा उदुम्बर ऊर्क्पशव ऊर्जै वास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्धे नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान् ग्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवता यो वै स्वां देवतामतियजते प्र

स्वायै देवतायै च्यवते न परां प्राप्नोति पापीयान् भवति संवत्सरमिन्द्रं यजेत
संवत्सरꣳहि व्रतं नाति स्वा (४) एवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्धे वसी-
यान् भवति संवत्सरस्य पुरस्तादग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्
संवत्सरमेवैनं वृत्रं जघ्निवाꣳसमग्निर्व्रतपतिर्व्रतमालम्भयति ततोऽधि कामं
यजेत—३०) [एतां तदौदुम्बरꣳस्वा त्रिꣳशश्च] ॥ ४ ॥ नासोम-
याजी सन्नयेदनागतं वा एतस्य पयो योऽसोमयाजी यदसोमयाजी सन्न-
येत् परिमोष एव सोऽनृतं करोत्यथो परैव सिच्यते सोमयाज्येव सन्नयेत्
पयो वै सोमः पयः सान्नाय्यं पयसैव पय आत्मन्धत्ते वि वा एतं प्रजया
पशुभिरर्धयति वर्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य हविर्निरुप्तं पुरस्ताच्चन्द्रमाः (१)
अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान् विभजेद्ये मध्यमाः स्युस्तानग्नये दात्रे पुरोडाश-

मष्टाकपालं कुर्याद्ये स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रदात्रे दधञ्शृतं येऽणिष्ठास्तान्
विष्णवे शिपिविष्टाय शृते चरुमग्निरेवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः
प्रयच्छति यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठति न
द्वे (२) यजेत यत्पूर्वया सम्प्रति यजेतोत्तरया छम्बट्कुर्याद्यदुत्तरया
सम्प्रति यजेत पूर्वया छम्बट्कुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु ह्रीतमु-
ख्यपगल्भो जायत एकामेव यजेत प्रगल्भोऽस्य जायतेऽनाहृत्य तद्द्वे एव
यजते यज्ञमुखमेव पूर्वयाऽऽलभते यजत उत्तरया देवता एव पूर्वयाव
रुन्ध इन्द्रियमुत्तरया देवलोकमेव (३) पूर्वयाभिजयति मनुष्यलोकमुत्त-
रया भूयसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा वै सुमना नामेष्टिर्यमद्येजानं पश्चाच्चन्द्रमा
अभ्युदेत्यस्मिन्नेवास्मै लोकेऽर्धुकं भवति दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत

पूर्णमासे सन्नयेन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां यजेत पूर्णमासं वै देवानाꣳ
सुतस्तेषामेतमर्धमासं प्रसुतस्तेषां मैत्रावरुणी वशाऽमावास्यायामनूबन्ध्या-
यत् (४) पूर्वेद्युर्यजन्ते वेदिमेव तत् करोति यद् वत्सानपाकरोति सदोह-
विर्धाने एव सम्मिनोति यद्यजन्ते देवैरेव सुत्याꣳ सम्पादयति स एतमर्धमासꣳ
सधमादं देवैः सोमं पिबति यन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां यजते यैवासौ
देवानां वशानूबन्ध्या सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां
यज्ञम् (५) अभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति
यद्यवविध्यति पापीयान् भवति यदि नावविध्यति सदृङ् व्यावृत्काम एतेन
यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजक् पुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यै-
तद्व्रतं नानृतं वदेन्न माꣳसमश्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः

पल्पूलयेयुः (६) एतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति—६) [चन्द्रमा द्वे एव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुः षट् च] ॥ ५ ॥

एष वै देवरथो यद्दर्शपूर्णमासौ यो दर्शपूर्णमासाविष्ट्वा सोमेन यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरे देवानामवस्यत्येतानि वा अङ्गापरूꣳषि संवत्सरस्य यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरूꣳष्येव संवत्सरस्य प्रतिदधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनुपश्यति (१) एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनुविक्रमत एष वै देवयानः पन्था यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्तꣳ समारोहत्येतौ वै देवानाꣳ हरी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्ण-

मासौ यजते यावेव देवानाꣳ हरी ताभ्याम् (२) एवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै
देवानामास्यं यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते साक्षादेव
देवानामास्ये जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्शपूर्णमासयाजी सायम्प्रातरग्नि-
होत्रं जुहोति यजते दर्शपूर्णमासावहरहर्हविर्धानिनाꣳ सुतो य एवं विद्वान्
दर्शपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्य बर्हिष्यं दत्तं भवति देवा
वा अहः (३) यज्ञियं नाविन्दन् ते दर्शपूर्णमासावपुनन् तौ वा एतौ पूतौ
मेध्यौ यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते पूतावेवैनौ मेध्यौ
यजते नामावास्यायाञ्च पौर्णमास्याञ्च स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्
सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नय आसन् तासाममावास्याञ्च पौर्ण-
मासीञ्च नोपैत् (४) ते एनमभिसमनह्येतां तं यक्ष्म आर्च्छद्राजानं यक्ष्म

आरददिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत् पापीयानभवत्तत् पापयक्ष्मस्य यज्जा
याभ्यामविन्दत्तज्जायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा
विन्दन्ति स एते एव नैमस्यन्नुपाधावत्ते अब्रूतां वरं वृणावहा आवं देवानां
भागधे असाव (५) आवदधि देवा इज्यन्ता इति तस्मात् सदृशीनाꣳ
रात्रीणाममावास्यायाञ्च पौर्णमास्याञ्च देवा इज्यन्ते एते हि देवानां भागधे
भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नन्त्सद्यो मनुष्या
अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्या अश-
नमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः
फलम् (६) गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यम्—७) [पश्यति
ताभ्यामहरैदसाव फलꣳ सप्त च ॥ ६ ॥ देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त

ते सामन्नेवाश्रयन्त हिङ्करोति सामैवाकर्हिङ्करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत
एवैनान् प्रयुंक्ते हिङ्करोति वाच एवैष योगो हिङ्करोति प्रजा एव तद्यजमानः
सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वर्सम् (१) नह्यत्यप्रस्त्र॰
साय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपहत्यै राथ-
न्तरीं प्रथमामन्वाह राथन्तरो वा अयं लोक इममेव लोकमभिजयति त्रिर्वि-
गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभिजयति बार्हतीमुत्तमामन्वाह
बार्हतो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभिजयति प्रवः (२) वाजा इत्य-
निरुक्तां प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमारभते प्र वो
वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे प्र वो वाजा इत्यन्वाह तस्मात्
प्राचीन॰ रेतो धीयतेऽग्न आयाहि वीतय इत्याह तस्मात् प्रतीचीः प्रजा जायन्ते

प्र वो वाजाः (३) इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा
हविष्मन्तो गौर्घृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्नयुरिदमसीदमसी-
त्येव यज्ञस्य प्रियं धामावरुन्धे यं कामयेत सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा
इति तस्यानूच्याग्न आयाहि वीतय इति सन्ततमुत्तरमर्धर्चमालभेत (४)
प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अरत्निꣳ सामिधेनीनां वेदार-
त्नावेव भ्रातृव्यं कुरुते ऽर्धर्चौ सन्दधात्येष वा अरत्निः सामिधेनीनां य एवं
वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुत ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यत् सामिधेन्यस्ता
यदसंयुक्ता स्युः प्रजया पशुभिर्यजमानस्य वितिष्ठेरन्नर्धर्चौ सन्दधाति सम्
(५) युनक्त्येवैनास्ता अस्मै संयुक्ता अवरुद्धाः सर्वामाशिषं दुह्रे—१०)
[सर्वं वो वाजा लभेत सं दश च] ॥ ७ ॥ अयज्ञो वा एष यो

सामाग्न आयाहि वीतय इत्याह रथन्तरस्यैष वर्णस्तं त्वा समिद्भिरङ्गिर
इत्याह वामदेव्यस्यैष वर्णो बृहदग्ने सुवीर्यमित्याह बृहत एष वर्णो यदेतं
तृचमन्वाह यज्ञमेव तत् सामन्वन्तं करोत्यग्निरमुष्मिन् लोक आसीदादित्यो-
ऽस्मिन् ताविमौ लोकावशान्तौ (१) आस्तां ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ विपर्यू-
हामेत्यग्न आयाहि वीतय इत्यस्मिन् लोकेऽग्निमदधुर्बृहदग्ने सुवीर्यमित्यमु-
ष्मिन् लोक आदित्यं ततो वा इमौ लोकावशाम्यतां यदेवमन्वाहानयोर्लो-
कयोः शान्त्यै शाम्यतोऽस्मा इमौ लोकौ य एवं वेद पञ्चदश सामिधेनी-
रन्वाह पञ्चदश (२) वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते
तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि तावतीः संवत्सरस्य रात्रयोऽक्षरश
एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधश्च परुच्छेपश्च ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावार्द्रे

ऽग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति नूमेधोऽभ्यवदत् स धूममजनयत् परु-
च्छेपोऽभ्यवदत् सोऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीत् (३) यत् समावद्विद्व कथा
त्वमग्निमजीजनो नाहमिति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्यद्घृतवत्पद-
मनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वा समिद्भिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव तज्ज्यो-
तिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्गायत्रियः स्त्रियस्तेन यत् सामि-
धेन्यो वृषण्वतीमन्वाह (४) तेन पुंस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्नि-
र्देवानां दूत आसीदुशना काव्योऽसुराणां तौ प्रजापतिं प्रश्नमैतां स प्रजाप-
तिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभिपर्यावर्तत ततो देवा अभवन् परासुरा यस्यैवं
विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यध्व-
रवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया (५) अध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह

पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो अग्न आहुतेत्याह परिधिमेवैतं
परिदधात्यस्कन्दाय यदतं ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिः परिधि स्कन्दति ताद-
गेव तत्त्रयो वा अग्नयो हव्यवाहनो देवानां काव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा
असुराणां त एतह्याशꣳसन्ते मां वरिष्यते माम् (६) इति वृणीध्वꣳहव्य-
वाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आर्षेयं वृणीते बन्धोरेव नैत्यथो
सन्तत्यै परस्तादर्वाचो वृणीते तस्मात् परस्तादर्वाञ्चो मनुष्यान् पितरोऽनु
प्रपिपते—२९) [अशान्तौ पञ्चदशाब्रवीदन्वाहितयामामेकान्नत्रिꣳशच्च] ॥८॥
अग्ने महाꣳ असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष
भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यं भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैन्धत मन्विद्ध
इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐन्धर्षिष्टुत इत्याहर्षयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुम-

दित इत्याह (१) विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवाꣳसः कविशस्त इत्याह कवयो
ह्येते यच्छुश्रुवाꣳसो ब्रह्मसꣳशित इत्याह ब्रह्मसꣳशितो ह्येष घृताहवन-
इत्याह घृताहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानामित्याह प्रणीर्ह्येष यज्ञानाꣳ
रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन (२)
तरति तूर्णिर्हव्यवाडित्याह सर्वꣳ ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह
जुहूर्ह्येष देवानां चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽराꣳ इवाग्ने
नेमिर्देवाꣳस्त्वं परिभूरसीत्याह देवान्ह्येष परिभूर्यद्ब्रूयादावह देवान्देवयते
यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै (३) जनयेदावह देवान्यजमानायेत्याह
यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्न आवह सोममावहेत्याह देवता एव तद्यथापू-
र्वमुपह्वयत आ चाग्ने देवान्वह सुयजा च यज जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सꣳ

त्रिꣳशदक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धे द्वात्रिꣳशतमनुब्रूयात्
प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिꣳशदक्षरानुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षट्त्रिꣳ
शतमनुब्रूयात् पशुकामस्य षट्त्रिꣳशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो बृहत्यैवास्मै
पशून् (३) अवरुन्धे चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिꣳ
शदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप् त्रिष्टुभैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धेऽष्टाचत्वारिꣳशत-
मनुब्रूयात् पशुकामस्याष्टाचत्वारिꣳशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यै-
वास्मै पशूनवरुन्धे सर्वाणि छन्दाꣳस्यनुब्रूयाद्बहुयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य
छन्दाꣳस्यवरुद्धानि यो बहुयाज्यपरिमितमनुब्रूयादपरिमितस्यावरुद्ध्यै—४७)
[कामयेत प्रतिष्ठित्यै पशून् सप्तचत्वारिꣳशच्च] ॥ १० ॥ निवीतं
मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितृणामुपवीतं देवानामुपव्ययते देवलक्ष्ममेव तत्

कुरुते त्रिष्टुभमन्वाह त्रिष्टुब्भ्याश्रुततरं वदन्ति त्रिष्टुभमन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभि-
जित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति यत् क्रौञ्चमन्वाहासुरं
तद्यन्मन्द्रं मानुषं तद्यदन्तरा तत् सदेवमन्तरानूच्यꣳसदेवत्वाय विद्वाꣳसो वै
(१) पुरा होतारोऽभूवन् तस्माद्विधृता अध्वानोऽभूवन्न पंथानः समरुक्षन्न-
न्तर्वेद्यन्यः पादो भवति बहिर्वेद्यन्योऽथान्वाहाध्वनां विधृत्यै पथामसꣳरोहा-
याथो भूतञ्चैव भविष्यच्चावरुन्धेऽथो परिमितञ्चैवापरिमितञ्चावरुन्धेऽथो ग्राम्याꣳ
श्चैव पशूनारण्याꣳश्चावरुन्धेऽथो (२) देवलोकञ्चैव मनुष्यलोकञ्चाभि जयति
देवा वै सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाघारमाघा-
रयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाघारमाघारयति यज्ञस्यानुख्यात्या
अथो सामिधेनीरेवाभ्यनक्त्यलूक्षो भवति य एवं वेदाथो तर्पयत्येवैनास्तृप्यति

भवंत्यात्मना परांस्य भ्रातृंव्यो भवति यद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्म-
णायाधिब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहात्मनेऽध्यांह यद्ब्राह्मणं पराहात्मानं पराह
तस्माद्ब्राह्मणो न परोच्यः—४०) [वा अथो पशुभिरब्रवीन्नर्थ इव ध्रुवा
देवाश्चत्वारिंशच्च] ॥ ११ ॥ आयुष्ट आयुर्दा अग्न आप्यायस्व सं
तेऽवं ते हेड उर्दुत्तमं प्र णो देव्या नो दिवोऽग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इमं मे
वरुण तत्त्वां याम्युदु त्यं चित्रम् । अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्मानामूर्ध्वो
विद्युतं वसानः । तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीर्हिरण्यवर्णाः परियन्ति यह्वीः ।
सम (१) अन्या यन्त्युपयन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति । तमू शुचिं
शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परितस्थुरापः । तमस्मेरा युवतयो युवानं
मर्मृज्यमानाः परियन्त्यापः । स शुक्रेण शिक्वना रेवदग्निर्दीदायानिध्मो घृत-

 ॥१४६॥

निर्णिग्भ्नु । इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आवृणे । ता नो मृडात ईदृशे ।
इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नः (२) विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।
दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूढ्यः । आ नो मित्रावरुणा
प्रबाहवा । त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽवयासिसीष्ठाः । यजिष्ठो व-
ह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् । स त्वं नो अग्नेऽवमो-
भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ । अवयक्ष्व नो वरुणम् (३) रराणो
वीहि मृडीकं सुहवो न एधि । प्र प्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत् सूर्यो न
रोचते बृहद्भाः । अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो
नः । प्र ते यक्षि प्र त इयर्मि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु । धन्वन्निव
प्रपा असि त्वमग्न इयक्षवे पूरवे प्रत्न राजन् । (४) वि पाजसा वि

ज्योतिंषा । स त्वमंग्ने प्रतींकेन प्रत्योंष यातुधान्यंः । उरुक्षयेंषु दीद्यंत् ।
तꣳसुप्रतींकꣳसुदृशꣳस्वञ्चमविंद्वाꣳसो विदुष्टरꣳसपेम । स यंक्षद्विश्वा वयुनानि
विद्वान् प्र हव्यमग्निरमृतेंषुवोचत् । अꣳहोमुचे विवेष यन्मा विं न इन्द्रेन्द्रं
क्षत्रमिंन्द्रियाणिं शतक्रतोऽनुं ते दायि—४४) [सन्नो वरुणꣳराजꣳश्चतुं-
श्चत्वारिꣳशच्च]॥ १२ ॥ विश्वरूप (३५३) स्त्वष्टे (३५४) द्रं (३४२)
ब्रह्मवादिनो (२३०) नै (३०६) ष (३०७) देवा (२६०) अयज्ञो
(३२१) ऽग्ने (३०३) त्रीन् (११७) निवींत (४४०) मायु (२४४) र्द्वादश
(३६६५) ॥१२॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पंचमः प्रपाठकः ॥
ॐम् समिधो यजति वसन्तमेवर्तूनामवंरुन्धे तनूनपातं यजति ग्रीष्ममे-
वावंरुन्ध इडो यजति वर्षा एवावंरुन्धे बर्हिर्यंजति शरदमेवावंरुन्धे स्वाहा-

कारं यंजति हेमन्तमेवावरुन्धे तस्मात् स्वाहाकृता हेमन् पशवोऽवसीदन्ति समिधो यजत्युषसं एव देवतानामवरुन्धे तनूनपातं यजति यज्ञमेवावरुन्धे (१) इडो यंजति पशूनेवावरुन्धे बर्हिर्यजति प्रजामेवावरुन्धे समानयत उपभृतस्तेजो वा आज्यं प्रजा बर्हिः प्रजास्वेव तेजो दधाति स्वाहाकारं यंजति वाचमेवावरुन्धे दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे समिधो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति तनूनपातं यजति (२) यज्ञ एवान्तरिक्षे प्रतितिष्ठतीडो यंजति पशुष्वेव प्रतितिष्ठति बर्हिर्यजति य एव देवयानाः पन्थानस्तेष्वेव प्रतितिष्ठति स्वाहाकारं यंजति सुवर्ग एव लोके प्रतितिष्ठत्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रतितिष्ठति देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान् प्राणुदन्त तत् प्रया-

जातानाम् (३) प्रयाजत्वं यस्यैवं विदुषः प्रयाजा इज्यन्ते प्रेभ्यो लोकेभ्यो
भ्रातृव्यान्नुदतेऽभिक्रामं जुहोत्यभिजित्यै यो वै प्रयाजानां मिथुनं वेद प्र
प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो बह्वीरिव यजति तनूनपातमेकमिव
मिथुनं तदिडो बह्वीरिव यजति बर्हिरेकमिव मिथुनं तदेतद्वै प्रयाजानां मिथुनं
य एवं वेद प्र (४) प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते देवानां वा अनिष्टा देवता
आसन्नथासुरा यज्ञमजिघांसन् ते देवा गायत्रीं व्यौहन् पञ्चाक्षराणि प्राची-
नानि त्रीणि प्रतीचीनानि ततो वर्म यज्ञायाभवद्वर्म यजमानाय यत्
प्रयाजानूयाजा इज्यन्ते वर्मैव तद्यज्ञाय क्रियते वर्म यजमानाय भ्रातृव्या-
भिभूत्यै तस्माद्वरूथं पुरस्ताद्वर्षीयः पश्चाद्ध्रसीयो देवा वै पुरा रक्षोभ्यः (५)
इति स्वाहाकारेण प्रयाजेषु यज्ञꣳ सꣳस्थाप्यमपश्यन् तꣳ स्वाहाकारेण प्रया-

जेषु समस्थापयन् वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यत् स्वाहाकारेण प्रयाजेषु सꣳस्थापयन्ति प्रयाजानिष्ट्वा हवीꣳष्यभिघारयति यज्ञस्य सन्तत्या अथो हविरेवाकरथो यथापूर्वमुपैति पिता वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा यत् प्रयाजानिष्ट्वा हवीꣳष्यभिघारयति पितैव तत् पुत्रेण साधारणम् (६) कुरुते तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च न कथा पुत्रस्य केवलं कथा साधारणं पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत् प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्येव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून् यजमानाय प्रजनयति—३५) [रुन्धे यजति प्रयाजानां प्र रक्षोभ्यः साधारणं पञ्चत्रिꣳशच्च] ॥ १ ॥ चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदाज्यभागौ यदाज्यभागौ यजति चक्षुषी एव तद्यज्ञस्य प्रतिदधाति पूर्वार्धे जुहोति तस्मात् पूर्वार्धे चक्षुषी प्रबाहुग् जुहोति तस्मात् प्रबाहुक् चक्षुषी देवलोकं वा अग्निना

यजमानोऽनुपश्यति पितृलोकꣳ सोमेनोत्तरार्धे ऽग्नये जुहोति दक्षिणार्धे सोमा-
यैवमिव हीमौ लोकावनयोर्लोकयोरनुख्यात्यै राजानौ वा एतौ देवतानाम्
(१) यदग्नीषोमावन्तरा देवता इज्येते देवतानां विधृत्यै तस्माद्राज्ञा मनुष्या
विधृता ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येनान्यतोदतश्च
पशून् दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचमनूच्याज्यभागस्य जुषाणेन यजति तेनान्य-
तोदतो दाधारर्चमनूच्य ऋचा यजति तेनोभयतोदतो दाधार मूर्धन्वती पुरोऽ-
नुवाक्या भवति मूर्धानमेवैनꣳ समानानां करोति (२) नियुत्वत्या
यजति भ्रातृव्यस्यैव पशून् नियुवते केशिनꣳ ह दार्भ्यं केशी सात्यकामिरु-
वाच सप्तपदां ते शक्वरीꣳ श्वो यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान् भ्रातृ
व्यान्नुदते प्रति जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयोर्लोकयोर्ज्योतिर्धत्ते यस्यै

वीर्येण पूर्वार्धेनानड्वान् भुनक्ति जघनार्धेन धेनुरिति पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनु-
वाक्या भवति जातानेव भ्रातृव्यान् प्रणुदत उपरिष्टाल्लक्ष्मा (३) याज्या
जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके
ज्योतिर्धत्त उपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्ता-
वस्मा इमौ लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवति
तस्मात् पूर्वार्धेनानड्वान् भुनक्त्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या तस्माज्जघनार्धेन धेनुर्य
एवं वेद भुङ्क्त एनमेतौ वज्र आज्यं वज्र आज्यभागौ (४) वज्रो वषट्कार-
स्त्रिवृतमेव वज्रꣳ सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्रहरत्यछम्बट्कारमपगूर्य वषट् करोति
स्तृत्यै गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग् याज्या ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भ-
यति तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवैनं पुरोऽनुवाक्ययाह

प्रणयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवैनं पुरोऽनुवाक्यया दत्ते प्रयच्छति
याज्यया प्रति (५) वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोऽनुवाक्या
भवति त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति चतुष्पदा याज्या
चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे द्व्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वे-
वोपरिष्टात् प्रतितिष्ठति गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग् याज्यैषा वै सप्त-
पदा शक्वरी यद्वा एतया देवा अशिक्षन् तदशक्नुवन् य एवं वेद शक्नोत्येव
(६) यच्छिक्षति—२) [देवतानां करोत्युपरिष्टाल्लक्ष्मास्यभागौ प्रत्येव द्वे
च] ॥ २ ॥ प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान् व्यादिशत् स आत्मन्नाज्यमधत्त
तं देवा अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोऽत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान्
व आज्यभागावुपस्तृणानभिघारयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागावुपस्तृणन्त्य-

भिघारयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात् सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवीꣳ
ष्ययातयाममाज्यमिति प्राजापत्यम् (१) इति ब्रूयादयातयामा हि देवानां
प्रजापतिरिति च्छन्दाꣳसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति
तेभ्य एतच्चतुरवत्तमधारयन् पुरोऽनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय
यच्चतुरवत्तं जुहोति छन्दाꣳस्येव तत् प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो
हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाऽ सुवर्गं लोकमायन् तदृषयो यज्ञवास्त्व-
भ्यवायन् ते (२) अपश्यन् पुरोडाशं कूर्मं भूतꣳसर्पन्तं तमब्रुवन्निन्द्राय
ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स नाध्रियत तम-
ब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सोऽग्नयेऽध्रियत यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायाञ्च पौर्ण-
मास्याञ्चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै तमब्रुवन् कथाऽहास्था

इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तः (३) अवाच्छैत्येवमवारमित्यु-
परिष्टादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै सर्वाणि कपाला-
न्यभिप्रथयति तावतः पुरोडाशानमुष्मिँल्लोकेऽभिजयति यो विदग्धः स
नैर्ऋतो योऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स सदेवस्तस्मादविदहता शृतङ्कृत्यः
सदेवत्वाय भस्मनाभिवासयति तस्मान्मा॑ꣳसेनास्थि छन्नं वेदेनाभिवासयति
तस्मात् (४) केशैः शिरश्छन्नं प्रच्युतं वा एतदस्माँल्लोकादगतं देवलोकं
यच्छृतꣳ हविरनभिघारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवैनद्गमयति यद्येकं कपालं
नश्येदेको मासः संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्रमीयेत यद्वे नश्येतां
द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ स्यातामथ यजमानः प्रमीयेत सङ्ख्यायोद्वास-
यति यजमानस्य (५) गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद्द्या-

वापृथिव्यमेककपालमश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति द्यावापृथिव्य एककपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरेवैनं विन्दति प्रतिष्ठित्यै—३२) [प्राजापत्यं तेऽनुपाकृस्तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिꣳशच्च] ॥ ३ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमादत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो वध इत्याह वज्रमेव तत् सꣳश्यति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन् स्तम्बयजुर्हरत्येतावती वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति (१) तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिर्हरति त्रय इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थꣳ हरत्यपरिमितादेवैनं निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपहन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः पराभवन्ति

मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयती खनति प्रजापतिना (२) यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषं प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्णात्येतावती वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्यात्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति क्रूरमिव वै (३) एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति योयुप्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरासादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति—२३) [भजति प्रजापतिना वै त्रयस्त्रिꣳशच्च] ॥ ४ ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवीꣳषि प्रौक्षीः केनाप इति ब्रह्मणेति

ब्रूयादद्भिर्ह्येव हवीꣳषि प्रोक्षति ब्रह्मणाप इध्माबर्हिः प्रोक्षति मेध्यमेवैनत् करोति
वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमकाऽमेध्या यद्वेदिर्मेध्यामेवैनां करोति दिवे त्वान्त-
रिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्र (१) उक्षत्येभ्य एवैनल्लोकेभ्यः
प्रोक्षति क्रूरमिव वा एतत् करोति यत् खनन्त्यपो निनयति शान्त्यै पुरस्तात्
प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेवैनं करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितं
बर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी वेदिः प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयत्य-
नतिदृश्नꣳ स्तृणाति प्रजयैवैनं पशुभिरनतिदृश्नं करोति (२) उत्तरं बर्हिषः
प्रस्तरꣳ सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः प्रस्तरो यजमानमेवायजमानादुत्तरं
करोति तस्माद्यजमानोऽयजमानादुत्तरोऽन्तर्दधाति व्यावृत्त्या अनक्ति हविष्कृ-
तमेवैनꣳ सुवर्गं लोकं गमयति त्रेधाऽनक्ति त्रय इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यो-

ऽनक्ति न प्रतिशृणाति यत् प्रतिशृणीयादनूर्ध्वम्भावुकं यजमानस्य स्यादुपरीव
प्रहरति (३) उपरीव हि सुवर्गो लोको नियच्छति वृष्टिमेवास्मै नियच्छति
नात्यग्रं प्रहरेद्यदत्यग्रं प्रहरेदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुका स्यान्न पुरस्तात् प्रत्यस्ये-
द्यत् पुरस्तात् प्रत्यस्येत् सुवर्गाल्लोकाद्यजमानं प्रतिनुदेत् प्राञ्चं प्रहरति यजमा-
नमेव सुवर्गं लोकं गमयति न विष्वञ्चं वियुयाद्यद्विष्वञ्चं वियुयात् (४) स्त्र्यस्य
जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य जायते यत् स्फ्येन वोपवेषेण
वा योयुप्येत स्तृतिरेवास्य सा हस्तेन योयुप्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्म-
वादिनो वदन्ति किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य क्व सुवर्गो लोक
इत्याहवनीय इति ब्रूयाद्यत् प्रस्तरमाहवनीये प्रहरति यजमानमेव (५) सुवर्गं
लोकं गमयति वि वा एतद्यजमानो लिशते यत् प्रस्तरं योयुप्यन्ते बर्हिरनु-

प्रहरति शान्त्या अनारम्भण इव वा एतर्ह्यध्वर्युः स ईश्वरो वेपनो भवितोर्ध्रुवा-
सीतीमामभिमृशतीयं वै ध्रुवाऽस्यामेव प्रतितिष्ठति न वेपनो भवत्यगा३न्नग्नीदि-
त्याह यद्ब्रूयादगन्नग्निरिति (६) अग्नावग्निं गमयेन्निर्यजमानश्सुवर्गाल्लोकाद्गच्छेदग-
न्नित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति—१७) [प्र करोति हरति वियु-
यादेवेति सप्तदश च]॥ ५ ॥ अग्नेस्त्रयो ज्यायाꣳसो भ्रातर आसन् ते देवेभ्यो
हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सोऽग्निरबिभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स
निलायत सोऽपः प्राविशत्तं देवताः प्रैषमैच्छन् तं मत्स्यः प्राब्रवीत्तमशपद्धिया-
धिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावोच इति तस्मान्मत्स्यं धियाधिया घ्नन्ति शप्तः
(१) हि तमन्वविन्दन् तमब्रुवन्नुप न आवर्तस्व हव्यं नो वहेति सोऽब्रवी-
द्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात् तन्मे भ्रातृणां भाग-

धेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन् परिदधाति रक्षसामपहत्यै सꣳस्पर्शयति (२) रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात् परिदधात्यादित्यो ह्येवोद्यन् पुरस्ताद्रक्षाꣳस्यपहन्त्यूर्ध्वे समिधावादधात्युपरिष्टादेव रक्षाꣳस्यपहन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यां मिथुनत्वाय द्वे आदधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो यज्ञस्यार्त्या वसीयान्त्स्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानाम् (३) पतये स्वाहेति स्कन्नमनुमन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या यजमानो वसीयान् भवति भूयसीर्हि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाꣳशुयाजमन्तरा यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिँल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन् ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ विपर्यूहामेत्यन्नाद्येन

देवा अग्निम् (४) उपामन्त्रयन्त राज्येनं पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामम-
न्नादो यमः पितृणाꣳ राजा य एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भा-
गधेयं प्रायच्छन् यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यन्ति यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यति भागधेये-
नैव तद्रुद्रꣳ समर्धयति सकृत्सकृदवद्यति सकृदिव हि रुद्र उत्तरार्धादवद्यत्येषा
वै रुद्रस्य (५) दिक् स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभिघारयति चतु-
रवत्तस्याप्त्यै पशवो वै पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत् पूर्वा आहुतीरभिजु-
हुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति
पशूनां गोपीथाय—३७) [शृतः स्पर्शयति भूतानामग्निꣳ रुद्रस्य सन्तत्यैꣳ-
शश्च] ॥ ६ ॥ मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छत् स घृतं निषिक्तमविन्दत्
सोऽब्रवीत् कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावब्रूतां मित्रावरुणौ गोरेवाव-

मींश्वरौ कर्ताः स्व इति तौ ततो गा२ समैरयन्ता२ सा यत्रंयत्र न्यक्रामत्ततो
घृतमंपीड्यत तस्माद्धृतपंद्युच्यते तदंस्यै जन्मोपंहूत२ रथन्तर२ सह पृथिव्येत्याह
(१) इयं वै रंथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोपंह्वयत उपंहूतं वामदेव्य२ सहा-
न्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोपंह्वयत उपंहूतं
बृहत् सहदिवेत्याहैरं वै बृहदिरामेव सह दिवोपंह्वयत उपंहूताः सप्त होत्रा
इत्याह होत्रा एवोपंह्वयत उपंहूता धेनुः (२) सहर्षभेत्याह मिथुनमेवोपंह्व-
यत उपंहूतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोपंह्वयत उपंहूतां ३ हो इत्याहात्मा-
नंमेवोपंह्वयत आत्मा ह्युपंहूतानां वसिष्ठ इडामुपंह्वयते पशवो वा इडा पशूने-
वोपंह्वयते चतुरुपंह्वयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्ह्यैताम् (३) अग्रे-
ऽपंश्यद्धृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीड्यत तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह

मित्रावरुणौ ह्येनाꣳ समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहूतमित्याह ब्रह्मैवोपह्वयते दैव्या अध्वर्यव उपहूता उपहूता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोपह्वयते य इमं यज्ञमवान्ये यज्ञपतिं वर्धानित्याह (४) यज्ञायं चैव यजमानाय चाशिषमाशास्त उपहूते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोपह्वयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहूतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोपह्वयत उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहूतो भूयसि हविष्करण उपहूतो दिव्ये धामन्नुपहूतः (५) इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हविष्करणꣳ सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोपह्वयते विश्वमस्य प्रियमुपहूतमित्याहाछम्बट्कारमेवोपह्वयते—३४) [आह धेनुरेतामाहोपहूतश्चतुस्त्रिꣳशच्च] ॥ ७ ॥ पशवो वा इडा स्वयमा-

दत्ते काममेवात्मना पशूनामादत्ते न ह्यन्यः कामं पशूनां प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह वाचमेव भागधेयेन प्रीणाति सदसस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तं भवति हविर्वै चतुरवत्तं पशवश्चतुरवत्तं यद्धोता प्राश्नीयाद्धोता (१) आर्तिमार्च्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह परोक्षमेवैनज्जुहोति सदसस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह स्वगाकृत्यै प्राश्नन्ति तीर्थ एव प्राश्नन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञम् (२) छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राश्नन्त्यद्भिर्मार्जयन्त आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञꣳ सन्तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यत्तं देवा अभिसमगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तेऽब्रुवन्त्स्विष्टं वै न इदं भविष्यति यदिमꣳ राधयिष्याम इति

तत् स्विष्टकृतः स्विष्टकृत्त्वं तस्याविद्धं निः (३) अकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमवंद्येद्यज्ज्यायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुपं च स्तृणीयादभि च घारयेदुभयतःसंश्वायि कुर्यादवदायाभिघारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यत्तिरश्चीनमतिहरेदनभिविद्धं यज्ञस्याभिविंध्येदग्रेण परिहरति तीर्थेनैव परिहरति तत् पूष्णे पर्यहरन् तत् (४) पूषा प्राश्य दतोऽरुणत् तस्मात् पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन् वि वा अयमार्ध्यप्राशित्रियो वा अयमभूदिति तद्बृहस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्बृहस्पतिरित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स एतं मन्त्रमपश्यत् सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्यब्रवीन्न हि सूर्यस्य चक्षुः (५) किञ्चन हिनस्ति सोऽबिभेत् प्रतिगृह्णन्तं मा हिंसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां

पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीत्यब्रवीत् सवितृप्रसूत एवैन ब्रह्मणा देवताभिः
प्रत्यगृह्णात् सोऽबिभेत् प्राश्नन्तं मा हिꣳसिष्यतीत्यग्नेस्त्वास्येन प्राश्नामीत्य-
ब्रवीन्न ह्यग्नेरास्यं किञ्चन हिनस्ति सोऽबिभेत् (६) प्राशितं मा हिꣳसिष्य-
तीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किञ्चन हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्र-
ह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात् प्राणाः क्रामन्ति यः प्राशित्रं प्राश्ना-
त्यद्भिर्मार्जयित्वा प्राणान्त्सम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथा-
स्थानमुपह्वयते—४४) [होता यज्ञं निष्टच्चक्षु रबिभेच्चतुश्चत्वारिꣳशच्च]
॥ ८ ॥ अग्नीध आदधात्यग्निमुखानेवर्तून् प्रीणाति समिधमादधात्युत्त-
रासा माहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्त्सम्मार्ष्टि पुना-
त्येवैनान्त्सकृत्सकृत् सम्मार्ष्टि पराङिव ह्येतर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः

पशवः पशूनेवावरुन्धे ब्रह्मन् प्रस्थास्याम इत्याहात्र वा एतर्हि यज्ञः श्रितः
(१) यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमारभते यद्धस्तेन प्रमीवेद्वेपनः
स्याद्यच्छीर्ष्णा शीर्षक्तिमान्त्स्याद्यत्तूष्णीमासीताऽसम्प्रत्तो यज्ञः स्यात् प्रतिष्ठे-
त्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनꣳ सम्प्रयच्छति
देव सवितरेतत्ते प्र (२) आहेत्याह प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याह स हि ब्रह्मिष्ठः
स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाहीत्याह यज्ञाय यजमानायात्मने
तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनार्त्या आश्राव्याह देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वद-
न्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दाꣳसीति ब्रूयाद्गायत्रीं त्रिष्टुभम्
(३) जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दाꣳसीति तानेव तद्यजति
देवानां वा इष्टा देवता आसन्नग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्व-

विन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव तत्समिन्ध एतद्वै नामासुर आसीत् स एतर्हि यज्ञस्याशिषमवृङ्क्त यद्ब्रूयादेतत् (४) उ द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याशिषं गमयत्यार्ध्म सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याहेदमराःस्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी (५) स्तामित्याहाशिषमेवैतामाशास्ते यद्ब्रूयात् सूपावसाना च स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा च स्वधिचरणा चेत्येव ब्रूयाद्वरीयसीमेवास्मै गव्यूतिमाशास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदꣳ हविरजुषतेत्याह या अयाक्ष्म (६) देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यन्न निर्दिशेत्

प्रतिवेशं यज्ञस्याशीर्गच्छेदाशास्तेऽयं यजमानोऽसावित्याह निर्दिश्यैवैनꣳसुवर्गं लोकं गमयत्यायुराशास्ते सुप्रजास्त्वमाशास्त इत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते सजातवनस्यामाशास्त इत्याह प्राणा वै संजाताः प्राणानेव (७) नान्तरेति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदञ्च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति याश्च न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्या त्मनोऽनार्त्यै—४६)

[श्रितः प्र त्रिष्टुभमेतद्द्यावापृथिवी अयाक्ष्मै व षट्चत्वारिꣳशच्च] ॥ १ ॥

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन् ते शंयुं बार्हस्पत्यमब्रुवन्निमं नो यज्ञꣳ स्वगा कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणै यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्दधानो यजातै सा मे यज्ञस्याशीरसदिति तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्दधानो यजते शंयुमेव

तस्यं बार्हस्पत्यं यज्ञस्याशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यंब्रवीत् किं मे प्रजायाः (१)
इति योऽपगुराते शतेनं यातयाद्यो निहनंत् सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं
करवद्यावंतः प्रस्कद्यं पांसून्त्संगृह्णात्तावंतः संवत्सरान् पितृलोकं न प्रजा-
नादिति तस्माद्ब्राह्मणाय नापंगुरेत न निहंन्यान्न लोहितं कुर्यादेतावंता हैनंसा
भवति तच्छंयोरावृंणीमह इत्यांह यज्ञमेव तत् स्वगा करोति तत् (२)
शंयोरावृंणीमह इत्यांह शंयुमेव बार्हस्पत्यं भागधेयेन समर्धयति गातुं
यज्ञायं गातुं यज्ञपंतय इत्यांहाशिषमेवैतामाशांस्तेसोमं यजति रेतं एव
तद्दधाति त्वष्टारं यजति रेतं एव हितं त्वष्टा रूपाणि विकंरोति देवानां पत्नी-
र्यजति मिथुनत्वायाग्निं गृहपंतिं यजति प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्यं
क्रियते (३) यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचंमनूच्यं

पत्नीसंयाजानांमृचा यंजत्यजांमित्वायाथों मिथुनत्वायं पुङ्क्तिप्रांयणो वै यज्ञः पुङ्क्त्युदयनः पञ्च प्रयाजा ईज्यन्ते चत्वारंः पत्नीसंयाजाः संमिष्टयजुः पंञ्चमं पुङ्क्तिमेवानु प्रयन्तिं पङ्क्तिमनूद्यंन्ति—३३) [प्रजायास्ततू क्रियते त्रयंस्त्रिंशच] ॥ १० ॥ युक्ष्वा हि देवहूतमाँ अश्वाँ अग्ने रथीरिंव । निहोतां पूर्व्यः संदः । उत नों देव देवाँ अच्छांवोचो विदुष्टंरः । श्रद्विश्वा वार्यां कृधि । त्वँ ह यद्यंविष्ठ्य सहंसः सूनवाहुत । ऋतावां युज्ञियो भुवंः । अयमुग्निः संहस्त्रिणो वाजंस्य शतिनस्पतिंः । मूर्धा कवी रयीणाम् । तं नेमिमृभवों यथाऽऽनंमस्व सहूंतिभिः । नेदींयो युज्ञम् (१) अङ्गिरः । तस्मैं नूनमभिद्यंवे वाचा विरूप नित्यंया । वृष्णें चोदस्व सुष्टुतिम् । कमुं ष्विदस्य सेनंयाग्नेरपांकचक्षसः । पुणिङ्गोषुं स्तरामहे । मा नों देवानां विशंः प्रस्नातीरिवोस्राः ।

कृशन्न हासुरग्नियाः । मा नः समस्य दूढ्यः परिद्वेषसो अंहतिः । ऊर्मिर्न
नावमावधीत् । नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः । अमैः (२)
अमित्रमर्दय । कुवित् सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम् । उरुकृदुरु णस्कृ-
धि । मा नो अस्मिन्महाधने परावर्ग्भारभृद्यथा । संवर्गं सं रयिं जय ।
अन्यमस्मद्भिया इयमग्ने सिषक्तु दुच्छुना । वर्धा नो अमवच्छवः । यस्याजु-
षन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा । तं घेदग्निर्वृधाऽवति । परस्या अधि (३)
संवतोऽवरां अभ्यातर । यत्राहमस्मि तां अव । विद्मा हि ते पुरा वयमग्ने
पितुर्यथावसः । अधा ते सुम्नमीमहे । य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न
वंसगः । अग्ने पुरो रुरोजिथ । सखायः सं वः सम्यञ्चमिषं स्तोमं चाग्नये ।
वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जोनप्त्रे सहस्वते । संसमिद्युवसे वृषन् (४) अग्ने

विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्याभर। प्रजापते स वेद सोमा-
पूषणेमौदेवौ—११) यज्ञमभैरधिवृषन्नेकान्नविंशशतिश्च ॥ ११ ॥ उशन्त-
स्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आवह पितॄन् हविषे अत्तवे।
त्वꣳसोम प्रचिकितो मनीषात्वꣳरजिष्ठमनुनेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न
इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः
पवमान धीराः। वन्वन्नवातः परिधीꣳरपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भव (१) नः।
त्वꣳसोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आततन्थ। तस्मै त इन्दो हविषा
विधेम वयꣳस्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदः
सदः सदत सुप्रणीतयः। अत्ता हवीꣳषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिꣳसर्ववीरं
दधातन। बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त

आगतावंसा शन्तमेनाथास्मभ्यंम् (२) शंयोररपो दधात । आहं पितॄन्
सुविदत्रा२ँअवित्सि नपांतश्च विक्रमणश्च विष्णोः । बर्हिषदो ये स्वधया
सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः । उपंहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु
निधिषु प्रियेषु । त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधिब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान् ।
उदीरतामवंर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । असुम् (३ य ईयु-
रवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु । इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये
पूर्वासो य उपरास ईयुः । ये पार्थिवे रजस्यानिषत्ता ये वा नूनः सुवृजनासु
विक्षु । अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्नासो अग्न ऋतमांशुषाणाः । शुचीं-
दयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामांभिन्दन्तो अरुणीरपंव्रन् । यदंग्ने (४) कव्य-
वाहन पितॄन् यक्ष्यृतावृधः । प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ ।

त्वमग्न ईडितो जात वेदोऽवाड्ढव्यानि सुरभीणि कृत्वा । प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि । मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्वभिर्वावृधानः । यांश्च देवा वावृधुर्ये च देवान् स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति (५) । इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः । आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व । अङ्गिरोभिरागहि यज्ञियेभिर्यम वैरूपैरिह मादयस्व । विवस्वन्तꣳ हुवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्यानिषद्य । अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः । तेषांवयꣳ सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे (६) स्याम—१)
[भवास्मभ्यमसुमग्ने मदन्ति सौमनस एकश्च] ॥ १२ ॥ समिधु (३३५)
श्चक्षुषी (३०२) प्रजापति (२८२) देवस्य (१८३) ब्रह्मवादिनो (३१७)

ऽग्ने (२८७) मनुः (२८४) पशवो (३४४) ऽग्नीषे (३१६) देवा (१८३) युक्ष्वो (२११) शंतो (३०१) द्वादश (३४३३) ॥ १२ ॥
इति तैत्तिरीय संहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रपाठकः ॥ वायव्यं (३२७८) प्रजापति (३५१८) रादित्येभ्यो (२१६५) देवा (२४०६) विश्वरूपः (३६६५) समिधः (३४३३) षट् (११२६५) द्वितीयकाण्डः समाप्तः॥

ॐम् प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स सर्पानसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स वयांस्यसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत यत्तपस्तप्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः (१) सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यं पश्यत्यपास्माद्दीक्षा क्रामति नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धं

मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाꣳ श्रेष्ठो दीक्षे मा मा हासीरित्याह नास्मा-
द्दीक्षाऽपक्रामति नास्य नीलं न हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या
आपोऽशान्ता ओजो बलं दीक्षाम् (२) तपोऽस्य निर्घ्नन्त्युन्दतीर्बलं धत्तौजो
धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्ते
नास्यौजो बलं न दीक्षां न तपो निर्घ्नन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सोऽस्मादे-
तर्हि तिर इव यर्हि याति तमीश्वरꣳ रक्षाꣳसि हन्तोः (३) भद्रादभि श्रेयः
प्रेहि बृहस्पतिः पुर एता ते अस्त्वित्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिस्तमेवान्वा-
रभते स एनꣳ सम्पारयत्येदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इत्याह देवयजनꣳ ह्येष
पृथिव्या आ गच्छति यो यजते विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व इत्याह विश्वे ह्येतं
देवा जोषयन्ते यद्ब्राह्मणाः (४) ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्त इत्याह-

ऋक्सामाभ्याꣳ ह्येष यजुषा सन्तरति यो यजते रायस्पोषेण समिषा मदेम-
त्याहाशिषमेवैतामाशास्ते—२४) [यजमानो दीक्षाꣳ हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतु-
र्विꣳशतिश्च] ॥ १ ॥ एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष
ते त्रैष्टुभो जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति
मे सोमाय ब्रूताद्यो वै सोमꣳ राजानꣳ साम्राज्यंलोकं गमयित्वा क्रीणाति
गच्छति स्वानाꣳ साम्राज्यं छन्दाꣳसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो
लोकः पुरस्तात् सोमस्य क्रयादेवमभिमन्त्रयेत साम्राज्यमेव (१) एनं लोकं
गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानाꣳ साम्राज्यं यो वै तानूनप्त्रस्य प्रतिष्ठां वेद
प्रत्येव तिष्ठति ब्रह्मवादिनो वदन्ति न प्राश्नन्ति न जुह्वत्यथ क्व तानूनप्त्रं
प्रतितिष्ठतीति प्रजापतौ मनसीति ब्रूयात्त्रिरवाजिघ्रेत् प्रजापतौ त्वा मनसि

जुह्वोमित्येषा वै तांनूनप्त्रस्यं प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिंष्ठति यः (२)
वा अंध्वर्योः प्रतिष्ठा वेद प्रत्येव तिंष्ठति यतो मन्येतानंभिक्रम्य होष्यामीति
तत्तिष्ठन्नाश्रांवयेदेषा वा अंध्वर्योः प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येवतिंष्ठाति यदंभि-
क्रम्यं जुहुयात् प्रंतिष्ठायां इयात्तस्मांत् समानत्र तिष्ठंता होतव्यं प्रतिंष्ठित्यै
यो वा अंध्वर्योः स्वं वेद स्ववांनेव भंवति स्रुग्वा अंस्य स्वं वांयव्यंमस्य
(३) स्वं चंमसोऽस्य स्वं यद्वांयव्यं वा चमसं वानंन्वारभ्याश्रावयेत् स्वादिं-
यात्तस्मांदन्वारभ्याश्राव्य२ स्वादेव नैति यो वै सोमंमप्रंतिष्ठाप्य स्तोत्रमुंपाक-
रोत्यप्रंतिष्ठितः सोमो भवत्यप्रंतिष्ठितः स्तोमोऽप्रंतिष्ठितान्युक्थान्यप्रंतिष्ठितो
यजंमानोऽप्रंतिष्ठितोऽध्वर्युर्वांयव्यं वै सोमंस्य प्रतिष्ठा चंमसोंऽस्य प्रतिष्ठा सोमः
स्तोमंस्य स्तोमं उक्थानां ग्रहं वा (४) गृहीत्वा चंमसं वोन्नीयं स्तोत्रमुपाकुंर्यात्

प्रत्येव सोमꣳ स्थापयति प्रतिस्तोमं प्रत्युक्थानि प्रतियजमानास्तिष्ठति प्रत्यं-
ध्वर्युः—११) [एव योऽस्य चैकान्नविꣳशतिश्च] ॥ २ ॥ यज्ञं वा एतत्
सम्भरन्ति यत् सोमक्रयण्यै पदं यज्ञमुखꣳ हविर्धाने यर्हि हविर्धाने प्राची प्रव-
र्तयेयुस्तर्हि तेनाक्षमुपाञ्ज्याद्यज्ञमुख एव यज्ञमनुसन्तनोति पाश्वमग्निं प्रहरन्त्यु-
त्पत्नीमानयन्त्यन्वनाꣳसि प्रवर्तयन्त्यथ वा अस्यैष धिष्णियो हीयते सोऽनु
ध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा (१) प्रजां पशून् यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमा-
प्रीतमुदञ्चं नयन्ति तर्हि तस्य पशुश्रपणꣳ हरेत्तेनैवैनं भागिनं करोति यजमानो वा
आहवनीयो यजमानं वा एतद्विकर्षन्ते यदाहवनीयात् पशुश्रपणꣳ हरन्ति स
वैव स्यान्निर्मन्थ्यं वा कुर्याद्यजमानस्य सात्मत्वाय यदि पशोरवदानं नश्ये-
दाज्यस्य प्रत्याख्यायमवद्येत् सैव ततः (२) प्रायश्चित्तिर्ये पशुं विमथ्नीरन्

यस्तान् कामयेतार्तिमार्च्छेयुरिति कुविदङ्गेति नमोवृक्तिवत्यर्चाऽग्नीध्रे जुहु-
यान्नमोवृक्तिमेवैषां वृङ्क्ते ताजगार्तिमार्च्छन्ति—२६) [भूत्वा ततः षड्विꣳ
शतिश्च] ॥ ३ ॥ प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः । तस्मै
प्रतिप्रवेदय चिकित्वाꣳअनुमन्यताम् । इमं पशुं पशुपते ते अद्य बध्नाम्यग्ने
सुकृतस्य मध्ये । अनुमन्यस्व सुयजायजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम् ।
प्रजानन्तः प्रतिगृह्णन्ति पूर्वे प्राणमङ्गेभ्यः पर्याचरन्तम् । सुवर्गं याहि पथि-
भिर्देवयानैरोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । येषामीशे (१) पशुपतिः पशूनां चतु-
ष्पदामुत च द्विपदाम् । निष्क्रीतो यं यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा यजमानस्य
सन्तु । ये बध्यमानमनुबध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च । अग्निस्ताꣳ
अग्रे प्रमुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः । य आरण्याः पशवो विश्व

रूपा विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः । वायुस्ताꣳअग्रे प्रमुमोक्तु देवः प्रजापतिः
प्रजया संविदानः । प्रमुञ्चमाना: (२) भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमा-
नाय देवाः । उपाकृतꣳशशमानं यदस्थाज्जीवं देवानामप्येतु पाथः । नाना
प्राणो यजमानस्य पशुना यज्ञो देवेभिः सह देवयानः । जीवं देवानामप्येतु
पाथः सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः । यत् पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्भिरा-
हते । अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः । शमितार उपेत न यज्ञम्
(३) देवेभिरिन्वितम् । पाशात् पशुं प्रमुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि । अदितिः
पाशं प्रमुमोक्त्वेतं नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि । अरातीयं तमधरं
कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन् प्रतिमुञ्चामि पाशम् । त्वामु ते दधिरे हव्यवाहꣳ
शृतं कर्तारमुत यज्ञियञ्च । अग्ने स दक्षः स तनूर्हि भूत्वार्थ हव्या जातवेदो

जुषस्व । जातवेदो वपया गच्छ देवान् त्वम् (४) हि होता प्रथमो बभूथ । घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृतꣳहविरदन्तु देवाः । स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा——२६) [ईशे प्रमुञ्चमाना यज्ञं त्वꣳ षोडश च] ॥ ४ ॥

प्राजापत्या वै पशवस्तेषाꣳ रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्यालभत आत्मनो नाव्रस्काय द्वाभ्यामुपाकरोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च जुहोति पाङ्क्ताः पशवः पशूनेवावरुन्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत् पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य पशुनेत्याह व्यावृत्त्यै (१) यत् पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याह यथायजुरेवैतद्वपायां वा आह्रियमाणाया-मग्नेर्मेधोपक्रामति त्वामु ते दधिरे हव्यवाहमिति वपामभिजुहोत्यग्नेरेव मेध-

मवंरुन्धेऽथो श॒तत्वार्य पु॒रस्तात् स्वाहाकृतयो॒ वा अ॒न्ये दे॒वा उ॒परिष्टात्
स्वाहाकृतयो॒ऽन्ये स्वाहा दे॒वेभ्यो दे॒वेभ्य॒ः स्वाहेत्यु॒भितो व॒पाम् (२) जु॒होति॒
ताने॒वोभयान् प्रीणाति—५) [ऽयावृत्त्यै व॒पां पश्वं च] ॥ ५ ॥ यो
वा अयथादेवतं य॒ज्ञमु॒प॒चर॒त्या दे॒वताभ्यो वृश्च्यते॒ पापीयान् भवति॒ यो यथा-
दे॒वतं न दे॒वताभ्य॒ आवृश्च्यते॒ वसीयान् भवत्याग्ने॒य्यर्चाग्नीध्रम॒भिमृशेद् वैष्ण॒व्या
ह॒वि॒र्धानमाग्नेय्या स्रुचो वाय॒व्यया वाय॒व्यान्यैन्द्रि॒या सदो यथादेव॒तमे॒व
य॒ज्ञमु॒पचरति॒ न दे॒वताभ्य॒ आवृश्च्यते॒ वसीयान् भवति यु॒नज्मि ते पृथि॒वीं
ज्योतिषा स॒ह यु॒नज्मि वा॒यु॒म॒न्तरिक्षेण (१) ते॒ स॒ह यु॒नज्मि॒ वाचꣳ स॒ह
सूर्येण ते यु॒नज्मि ति॒स्रो वि॒पृच॒ः सूर्यस्य ते । अ॒ग्निर्दे॒वता गायत्री छन्द
उ॒पा॒ꣳशोः पात्रमसि॒ सोमो दे॒वता त्रि॒ष्टुप् छन्दोऽन्तर्या॒मस्य॒ पात्रम॒सीन्द्रो

देवता जगती छन्द इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप् छन्दो मित्रावरुणयोः पात्रमस्यश्विनौ देवतापङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता बृहती (२) छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो मन्थिनः पात्रमसि विश्वेदेवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसीन्द्रो देवता ककुच्छन्द उक्थानां पात्रमसि पृथिवी देवता विराट् छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि——३३) [अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशश्च] ॥ ६ ॥

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोर्ष्टुः क्षीयत आसन्यान्मा मन्त्रात् पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इति पुरा प्रातरनुवाकाज्जुहुयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नह्यतेऽनार्त्यै संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रिया-स्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै स्वाहा प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा

माह्वासिष्टं देवतासु वा एते प्राणापानयोः (१) व्यायच्छन्ते येषाꣳसोमः
समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह छन्दाꣳसि वै संवेश उपवेशश्छ-
न्दोभिरेवास्य छन्दाꣳसि वृङ्क्ते प्रेतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै मरुत्वतीः
प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्या-
मेवैनमन्तरेत्यद्य वाव रथन्तरꣳश्वो बृहदद्याश्वा देवैनमन्तरेति भूतम् (२) वाव
रथन्तरं भविष्यद्बृहत् भूताच्चैवैनं भविष्यतश्चान्तरेति परिमितं वाव रथन्तरमपरि-
मितं बृहत्परिमिताच्चैवैनमपरिमिताच्चान्तरेति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्प-
र्धेताꣳस एतज्जमदग्निर्विहव्यमपश्यत्तेन वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृङ्क्त यद्विह-
व्यꣳशस्य त इन्द्रियमेव तद्वीय यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते (३) यस्य भूयाꣳसो
यज्ञक्रतव इत्याहुः स देवता वृङ्क्त इति यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात् स्यादु-

क्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृङ्क्ते वसीयान् भवति—२८) [प्राणापानयोर्भूतं वृङ्क्तेऽष्टाविंꣳशतिश्च] ॥ ७ ॥

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं मे तर्पयत व्यानं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयतात्मानं मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत प्रजां मे तर्पयत पशून् मे तर्पयत गृहान् मे तर्पयत गणान् मे तर्पयत सर्वगणं मा तर्पयत तर्पयत मा (१) गणा मे मावितृषन्नोषधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता ऋतप्रजाता भग इद्वः स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनुमन्यन्ताꣳसवनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवैनꣳ स्वायै विशः स्वायै देवतायै निर्याच्याभिषुणोति यो वै सोमस्याभि-

षूयमाणस्य (२) प्रथमोऽ१शुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्
यजमानस्य निर्हन्तोस्तमभिमन्त्रयेता माऽस्कान्त्सह प्रजया सह रायस्पोषे-
णेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामाशास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य
प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्च स्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमञ्च योनिमनु
यश्च (३) पूर्वः । तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः—१०)
[माभिषूयमाणस्यच दश च] ॥ ८ ॥ यो वै देवान् देवयशसेनार्प-
यति मनुष्यान् मनुष्ययशसेन देवयशस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनु-
ष्येषु यान् प्राचीनमाग्रयणात् ग्रहान् गृह्णीयात् तानुपाꣳशु गृह्णीयाद्यानूर्ध्वाꣳ
स्तानुपब्दिमतो देवानेव तद्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान् मनुष्ययशसेन देवय-
शस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान्

वैश्वानरो महिना विश्वशम्भूः । स नः पावको द्रविणं दधातु (१) आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम । विश्वेदेवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन् द्वितीये सवने न जह्युः । आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानाꣳ सुमतौ स्याम । इदं तृतीयꣳ सवनं कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त । ते सौधन्वनाः सुवरानशानाः स्विष्टिन्नो अभिवसीयो नयन्तु । आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना अन्या या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः (२) सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाघारमाघारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान् भवति य एवं वेदाथो द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनत्ति ते व्युत्ते उपजीवनीये भवत उपजीवनीयो भवति (३)

य एवं वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व विदेगौपत्यꣳ रायस्पोषꣳ सुवीर्यꣳ संवत्सरीणाꣳ स्वस्तिम् । मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं ब्रह्मचर्यं वसन्तं निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत् कथा मा निरभागिति न त्वा निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्रमासते ते (४) सुवर्गं लोकं न प्रजानन्ति तेभ्य इदं ब्राह्मणं ब्रूहि ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां पशवस्ताꣳस्ते दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां पशव आसन्तानस्मा अददुस्तं पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव इत्यदुर्वै (५) मह्यमिमानित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत इत्यब्रवीद्यद्यज्ञवास्तौ हीयते मम वै तदिति तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यꣳ सोऽब्रवीद्यज्ञे माऽऽभजाथ ते पशून् नाभिमꣳस्य इति तस्मा एत मन्थिनः सꣳस्रावमजुहोत्ततो वै तस्य रुद्रः

पशूनाम्यमन्यत यत्रैतम् (६)एवं विद्वान् मन्थिनः सꣳस्रावं जुहोति न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते—११) [दधातुया भवति तेवाएतमेकादश च]

॥ १ ॥ जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक् । यद्वाचो मधुमत्तस्मिन् माधाः स्वाहा सरस्वत्यै १ ऋचा स्तोमꣳसमर्धय गायत्रेण रथन्तरम् । बृहद्गायत्रवर्तनि । यस्ते द्रप्सः स्कन्दति यस्ते अꣳशुर्बाहुच्युतो धिषणयोरुपस्थात् । अध्वर्योर्वा परि यस्ते पवित्रात् स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि । यो द्रप्सो अꣳशुः पतितः पृथिव्यां परिवापात् (१) पुरोडाशात् करम्भात् । धानासोमान्मन्थिन इन्द्र शुक्रात् स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि । यस्ते द्रप्सो मधुमाꣳइन्द्रियावान् स्वाहाकृतः पुनरप्येति देवान्। दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि । अध्वर्युर्वा

ऋत्विजां प्रथमो युज्यते तेन स्तोमो योक्तव्य इत्याहुर्वागग्रेगा अग्न एत्वृजुगा
देवेभ्यो यशो मयि दधती प्राणान् पशुषु प्रजां मयि (२) च यजमाने
चेत्याह वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्ग्र-
हान् गृहीत्वा बहिष्पवमानꣳ सर्पन्ति पराञ्चो हि यन्ति पराचीभिः स्तुवते
वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योपतिष्ठते यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्विष्णो त्वं नो अन्तमः
शर्म यच्छ सहन्त्य । प्र ते धारा मधुश्चुत उत्सं दुह्रते (३) अक्षितमित्या
यदेवास्य शयानस्योपशुष्यति तदेवास्यैतेनाप्याययति—१४) [परिवापा-
न्मयि दुह्रते चतुर्दश च] ॥ १० ॥ अग्निना रयिमश्नवत् पोषमेव
दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् । गोमाꣳ अग्नेऽविमाꣳ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सद-
मिदप्रमृष्यः । इडावाꣳ एषो असुर प्रजावान् दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् ।

आप्यायस्वसन्तैं । इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुपह्वये । अस्माकमस्तु केवलः ।
तन्नस्तुरीपमध पोषयित्नु देव त्वष्टर्विरराणः स्यस्व । यतो वीरः(१)कर्मण्यः
सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः । शिवस्त्वष्टरिहागहि विभुः पोष उत
त्मना । यज्ञे यज्ञे न उदव । पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते
देवकामः । प्रजां त्वष्टा विष्यतु नाभिमस्मेअथा देवानामप्येतु पाथः । प्र णो
देव्या नो दिवः । पीपिवाꣳसꣳसरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । धुक्षीमहि प्रजा-
मिषम् (२) ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्चुतः । तेषां ते सुम्नमीमहे ।
यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः । यस्य व्रते पुष्टिप-
तिर्निविष्टस्तꣳसरस्वन्तमवसे हुवेम । दिव्यꣳसुपर्णं वयसं बृहन्तमपां गर्भं
वृषभमोषधीनाम् । अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं तꣳसरस्वन्तमवसे हुवेम ।

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा । जुषस्व हव्यम् (३) आहुतं
प्रजां देवि दिदिड्ढि नः । या सुपाणिः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी । तस्यै
विश्पत्न्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन । इन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः ।
असितवर्णा हरयः सुपर्णा मिहो वसाना दिवमुत्पतन्ति । त आववृत्रन्त्सदं-
नानि कृत्वाऽऽदित् पृथिवी घृतैर्व्युद्यते । हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनि-
र्वात इव ध्रजीमान् । शुचिभ्राजा उषसः (४) नवेदा यशस्वतीरपस्युवो
न सत्याः । आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।
शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा । वाश्रेव विद्यु-
न्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि । पर्वताश्चिन्महि वृद्धो
बिभाय दिवश्चित्सानु रेजत स्वने वः । यत् क्रीडथ मरुतः (५) ऋष्टिमन्त

आप इव सध्रियञ्चो धवध्वे । अभिक्रन्द स्तनय गर्भमाधा उदन्वता परिदीया
रथेन । दृतिꣳ सुकर्षं विषितं न्यञ्चꣳ समा भवन्तूद्वतो निपादाः । त्वन्त्या चिद-
च्युताऽग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्वसः । अग्ने
भूरिणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम । याश्च (६) माया मायिनां
विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्दधुः पृष्टबन्धो । दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्रपि-
न्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः । अर्वाङेतेन स्तनयित्नुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता
नः । पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथेष्वाभुवः । अत्यन्न मिहे
विनयन्ति वाजिनमुत्सन्दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम् । उदप्रुतो मरुतस्ताꣳ इयर्त
वृष्टिम् (७) ये विश्वे मरुतो जुनन्ति । क्रोशाति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरुन्तु-
ञ्जाना पत्येव जाया । घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पयस्वतीः कृणु-

ताप ओषधीः । ऊर्जंश्च तत्रं सुमतिश्चं पिन्वथ यत्रां नरो मरुतः सिञ्चथा
मधुं । उदु त्यं चित्रम् । औंर्वभृगुवच्छुचिंमप्रवानुवदा हुंवे । अग्निꣳसंमुद्रवा-
ससम् । आसवꣳसंवितुर्यथा भगस्य (८) इव भुजिꣳहुंवे । अग्निꣳसंमुद्रवास-
सम् । हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यंक्रन्युꣳसहः । अग्निꣳसंमुद्रवाससम्—१२)
[वीर इषꣳहव्यमुपसो मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च] ॥ ११ ॥
प्रजापति (२२४) रेष (२११) यज्ञं (१२६) प्रजापतेः (२१६)
प्राजापत्या (१०५) य (१३३) इष्टर्गो (१७८) निग्राभ्यां (१६०)
यो (३११) जुष्टो (१६४) ऽग्निनै (४१२) कादश (२२४८) इति
तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमप्रपाठकः संपूर्णः ॥ ११ ॥

ॐम् यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनुपवमानानारोहति

न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रछन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा
सम्पारय सुपर्णोऽसि त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा सम्पारय सघाऽसि
जगतीछन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा सम्पारयेत्याहैते (१) वै पवमाना-
नामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु पवमानानारोहति न पव-
मानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पवमानस्य सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरा-
युषः प्रमीयते पशुमान् भवति विन्दते प्रजां पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथवा
अस्यैते गृहीता द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात् पव-
मानं वि (२) छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयाम-
गृहीतोऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिमृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं विश्वे-
भ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतं पवमानमेव तत् सन्तनोति सर्वमायुरेति न पुरा-

युपः प्रमीयते पशुमान् भवति विन्दते प्रजाम्—४२) [एते वि द्विचत्वारिंश
श्च] ॥ १ ॥ त्रीणि वाव सवनान्यथ तृतीयꣳ सवनमवलुम्पन्त्यनꣳशु कुर्वन्तं
उपाꣳशुꣳ हुत्वोपाꣳशु पात्रेऽꣳशुमवास्य तं तृतीयसवनेऽपिसृज्याभिषुणुयाद्य-
दाप्याययति तेनाꣳशुमद्यदभिषुणोति तेनर्जीषि सर्वाण्येव तत्सवनान्यꣳशुम-
न्तिशुक्रवन्ति समावद्वीर्याणि करोति द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तेते जठरेव
पादाः । तयोःपश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः (१) सेतुनातियन्त्यन्यम् ।
द्वे द्रधसी सततीं वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान् । तिरोधायैत्य-
सितं वसानः शुक्रमादत्तेअनुहाय जार्यै । देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकु-
र्वत ते देवा एतं महायज्ञमपश्यन्तमतन्वताग्निहोत्रं व्रतमकुर्वत तस्माद्द्विव्रतः
स्याद् द्विर्ह्यग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयम् (२) पशुमकुर्वत दार्श्यं

यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वत वैश्वदेवं प्रातःसवनमकुर्वत वरुणप्रघासान्माध्यंदिनꣳ सवनꣳ साकमेधान् पितृयज्ञं त्र्यम्बकाꣳस्तृतीयसवनमकुर्वत; तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगाꣳसन् तन्नान्ववायन् तेऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति तदध्वरस्याध्वरत्वं ततो देवा अभवन् परासुरा य एवं विद्वान्त्सोमेन यजते भवत्यात्मना परा (३)अस्य भ्रातृव्यो भवति—३) [अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयं परा-त्रीणि च] ॥ २ ॥ परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वान् देवान् परि-भूर्माꣳ सह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते शꣳराज-न्नोषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य ददितारः स्याम । तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय वाचे (१) दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां मे वर्चोदौ

वर्चसे पवेथाꣳ श्रोत्रायात्मनेऽङ्गेभ्य आयुषे वीर्याय विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां
देवानां जठरमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कोऽसि को नाम कस्मै त्वा काय
त्वा यं त्वा सोमेनातीतृपं यं त्वा सोमेनामीमदꣳ सुप्रजाः प्रजया भूयासꣳ
सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदाः (२)
वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे । बुभूषन्न-
वेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो
भूत्याभिपवते ब्रह्मवर्चसकामोऽवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापति-
स्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो ब्रह्मवर्चसेनाभिपवत आमयावी (३) अवेक्षे
तैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्त आयुषा-
भिपवतेऽभिचरन्नवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति

स एनं तृप्तः प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गेभ्य आयुषोऽन्तरेति ताजक् प्रधन्वाति—४५) [वाचे वचोदा आमयावी पञ्चचत्वारिंशच्च] ॥ ३ ॥ स्फ्यः स्वस्तिर्विघनः स्वस्तिः पर्शुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः । यज्ञिया यज्ञकृतः स्थ ते मास्मिन् यज्ञ उपह्वयध्वमुप मा द्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुप देवा उप यज्ञ उप मा होत्रा उपहवे ह्वयन्तां नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा यशोऽर्यादित्याहवनीयमुपतिष्ठते यज्ञो वै मखः (१) यज्ञं वाव स तद्धन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्रसर्पत्यात्मनोऽनार्त्यै नमो रुद्राय मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्रसर्पत्यात्मनोऽनार्त्यै । नम इन्द्राय मखघ्न इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशि-

धमेवैतामाशास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय या वै (२) देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान् प्रसर्पति न सदस्यार्तिमार्छति नमोऽग्नये मखघ्न इत्याहैता वै देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान् प्रसर्पति न सदस्यार्तिमार्छति दृढे स्थः शिथिरे समीची मा॰हंसस्पातꣳसूर्यो मा देवो दिव्याद॰हंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (३) अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी द्वारौ मा मा सन्तांप्तं नमः सदसे नमः सदसस्पतये नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या अहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकतर उन्निवत उदुद्वतश्च गेषं पातं मा द्यावापृथिवी अद्याह्नः सदो वै प्रसर्पन्तम् (४) पितरोऽनुप्रसर्पन्ति त एनमीश्वरा हिꣳसितोः सदः प्रसृप्य दक्षिणार्धं परेतागन्त पितरः पितृमा-

नहं युष्माभिर्भूयासꣳसुप्रजसो मया यूयं भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य सदः प्रसर्पत्यात्मनोऽनार्त्यै—३३) [मखो वा अन्तरिक्षात् प्रसर्पन्तं त्रयस्त्रिꣳशच्च] ॥ ४ ॥ भक्षेहि माऽऽविश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्याꣳ सघ्यासं नृचक्षसं त्वा देव सोमसुचक्षा अवख्येषं मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे (१) शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्ण प्रचर क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मा राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः । वृषणे शुष्मायाऽऽयुषे वर्चसे । वसुमद्गणस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशꣳसपीतस्य पितृ-

पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मति-
विदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य
(२) पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य सोम
देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य
पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः
सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्व मे गात्रा हरिवो गणान् मे
मा वितीतृषः शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्नाभिमति (३) गाः।
अपाम सोमममृता अभूमादर्श्म ज्योतिरविदाम देवान्। किमस्मान् कृणव-
दरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म आत्मनो मिन्दाऽभूदग्निस्तत्पुनरा-
हार्जातवेदा विचर्षणिः। पुनरग्निश्चक्षुरदात् पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे

अश्विना युवं चक्षुराधत्तमक्ष्योः । इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य
(४) शस्तोक्थस्य हरिवत इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूत स्योपहूतो भक्ष-
यामि । आपूर्या स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च । एतत्ते तत ये च त्वाम-
न्वेतत्ते पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वं
नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय
नमो वः पितरः (५) स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो
घोराय पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके स्थ युष्मांस्तेऽनु येऽस्मिँल्लोके मां
तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त येऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां
वसिष्ठो भूयासं प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव (६)
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयंस्याम पतयो रयीणां । देवकृतस्यैन-

सोऽस्य यजंनमसि मनुष्यंकृतस्यैनंसोऽस्य यजंनमसि पितृकृंतस्यैनंसोऽस्य यजंन-
मस्यप्सु धौतस्यं सोम देव ते नृभिः सुतस्येष्टयंजुषस्तुतस्तोमस्य शस्तो-
क्थस्य यो भक्षोअंश्वसनिर्यो गोसनिस्तस्यं ते पितृभिर्भक्षंकृतस्योपंहूतस्योपं-
हूतो भक्षयामि--४४) [विश्वचर्षणे नराशंसंपीतस्यातिंस्तुतस्तोमस्य
पितरो बभूव चतुंश्चत्वारिंशच्च] ॥ ५ ॥ महीनां पयोंऽसि विश्वेषां
देवानां तनूर्ऋध्यासंमद्य पृषंतीनां ग्रहं पृषंतीनां ग्रहोंऽसि विष्णोर्हृदंयमस्येकं-
मिष विष्णुस्त्वानुविचंक्रमे भूतिर्दध्ना घृतेनं वर्धतां तस्यं मेष्टस्यं वीतस्य
द्रविंणमागंम्याज्ज्योतिंरसि वैश्वानरं पृश्निंयै दुग्धं यावंती द्यावांपृथिवी मंहित्वा
यावंच्च सप्तसिन्धंवो वितस्थुः । तावंन्तमिन्द्र ते (१) ग्रहंसहोर्जा गृंह्णा-
म्यस्तृंतम् । यत्र कृष्णशकुनः पृंषदाज्यमंवमृशेच्छूद्रा अंस्य प्रमायुंकाः स्युर्य-

ह्वाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यत् स्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात् पशवो वै पृषदाज्यं पशवो वा एतस्य स्कन्दन्तियस्य पृषदाज्यꣳ स्कन्दति यत् पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति पशूनेवास्मै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै (२) एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यꣳस्कन्दति यत् पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठत्यश्वमवघ्रापयति प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्मैयोनेः प्राणम् (३) निर्मिमीते वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यꣳस्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञꣳसन्तनोति—२२) [ते वै प्राणं द्वाविꣳशतिश्च] ॥ ६ ॥

देवं सवितरेतत्ते प्राह तत् प्र च सुव प्रचं यज बृहस्पतिर्ब्रह्मा ऽऽयुष्मत्या ऋचो
मा गात तनूपात्साम्नः सत्या वं आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतञ्च सत्यञ्च
वदत स्तुत देवस्यं सवितुः प्रसवे स्तुतस्यं स्तुतमस्यूर्जं मह्यं स्तुतं दुहामा
मा स्तुतस्यं स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्यं शस्त्रम् (१) अस्यूर्जं मह्यं शस्त्रं दुहामा
मा शस्त्रस्यं शस्त्रं गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहिं प्रजामिषम्। सा मे
सत्याऽऽशीर्देवेषुं भूयाद्ब्रह्मवर्चसं माऽऽगम्यात् । यज्ञो बभूव स आबभूव स
प्रजंज्ञे स वावृधे । स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्माꣳ अधिपतीन् करोतु
वयꣳ स्याम पतयो रयीणाम् । यज्ञो वा वै (२) यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा
यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान्यजते तं यज्ञो दुहे स इष्ट्वा पापी-
यान् भवति य एनयोर्दोहं विद्वान्यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान् भवति

स्तुतस्य॑ स्तुतम॑स्यूर्जं मह्यं॑ स्तुतं दु॑हामा मा स्तुतस्य॑ स्तुतं ग॑म्याच्छस्त्रस्य॑ शस्त्रम॑स्यूर्जं मह्यं॑ शस्त्रं दु॑हाम् (३) आ मा॑ शस्त्रस्य॑ शस्त्रं ग॑म्यादित्या॑-हैषवै स्तुतशस्त्रयोर्दोह॑स्तं य एवं विद्वान् यज॑ते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा वसी॑यान् भवति—२२) [शस्त्रं वै दुहां द्वावि॑ंशतिश्च] ॥ ७ ॥ श्येनाय पत्व॑ने स्वाहा वट् स्वयम॑भिगूर्ताय नमो॑ विष्टम्भाय धर्म॑णे स्वाहा वट् स्वयम॑भि-गूर्ताय नम॑ः परिधये॑ जनप्रथ॑नाय स्वाहा वट् स्वयम॑भिगूर्ताय नम॑ ऊर्जे होत्राणा॑ं स्वाहा वट् स्वयम॑भिगूर्ताय नम॑ः पय॑से होत्राणा॑ं स्वाहा वट् स्वय-म॑भिगूर्ताय नम॑ः प्रजाप॑तये मन॑वे स्वाहा वट् स्वयम॑भिगूर्तायनम॑ ऋतम॑ृ-तपाः सुवर्वाट् स्वाहा वट् स्वयम॑भिगूर्ताय नम॑ः स्तृम्पन्ता॑ं होत्रा मधो॑ घृतस्य॑ यज्ञप॑तिमृष॑य एन॑सा (१) आहुः । प्रजा निर्भ॑क्ता अनुतप्यमा॑ना

मघव्यौ स्तो कावपतौ रराध । सन्नस्ताभ्यां सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो
नमो अस्त्वेभ्यः । चक्षुष एषां मनसश्च सन्धौ बृहस्पतये महि षद्द्युमन्नमः ।
नमो विश्वकर्मणे स उपात्वस्माननन्यान्त्सोमपान् मन्यमानः । प्राणस्य
विद्वान् संमरे न धीर एनश्चकृवान् महि बद्ध एषाम् । तं विश्वकर्मन् (२)
प्रमुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानृहुः । यानग्नयोऽन्वतप्यन्त धिष्णिया
इयन्तेषामवयादुरिष्टै स्विष्टिन्नस्तां कृणोतु विश्वकर्मा नमः पितृभ्यो अभि
ये नो अख्यन् यज्ञकृतो यज्ञकामाः सुदेवा अकामा वो दक्षिणान्न नीनिम
मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट । यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो
यो दक्षिणां न (३) नयेदेभ्यो वृश्च्येत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव
तत् प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे चिकित्सत यमाशिरा दम्पती वाममश्नुतः ।

पुमान् पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे अरपा एधते गृहः । आशीर्दाया
दम्पती वाममश्नुतामरिष्टो रायः सचताꣳ समोकसा । य आऽसिंचत्संदुग्धं
कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमतिं जहातु सः । सर्पिर्ग्रीवी (४) पीवर्यस्य जाया
पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्य । सहजानिर्यः सुमखस्यमान इन्द्रायाशिरꣳ
सह कुम्भ्याऽदात् । आशीर्म ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणꣳ सव-
र्चसम् । सञ्जयन् क्षेत्राणि सहसाऽहमिन्द्र कृण्वानो अन्याꣳ अधरान्त्सपत्नान् ।
भूतमसि भूते मा धा मुखमसि मुखं भूयासं द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परि गृह्णामि
।विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः (५) प्र च्यावयन्तु दिवि देवान् दृꣳहान्तरिक्षे वयाꣳसि
पृथिव्यां पार्थिवान् ध्रुवं ध्रुवेण हविषाऽव सोमन्नयामसि यथा नः सर्वमिज्ज-
गदयक्ष्मꣳ सुमना असत् । यथा न इन्द्र इद्विशः केवलीः सर्वाः समनसः करत् ।

यथा नः सर्वा इद्दिशोऽस्माकं केवलीरसन्——१०) [एनंसा विश्वकर्मन्न संपिप्रीवी वैश्वानराश्चत्वारिꣳशच्च]॥ ८॥ यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेन-मभिप्रवर्तयत्युक्थशा इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यन्दिनꣳसवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभं माध्यन्दिनꣳसवनं त्रिष्टुभैव माध्यन्दिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते (१) उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शाक्करी शाक्करो वज्रो वज्रेणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनं प्रतिगरे छन्दाꣳसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन् दधीतेन्द्रियं माध्यन्दिने सवने पशूꣳस्तृतीयसवन इत्युक्थशा इत्याह

प्रातः सवनं प्रतिगीर्यं त्रीण्येतान्यक्षराणि (२) त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातःसवन एवप्रतिगरे छन्दाꣳसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंन्दिनꣳ सवनं प्रतिगीर्यं चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभं माध्यंन्दिनꣳ सवनं माध्यंन्दिन एव सवने प्रतिगरे छन्दाꣳसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियं माध्यंन्दिनꣳसवनम् (३) इन्द्रियमेव माध्यंन्दिने सवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्यं सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दाꣳसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत आव्यमस्मिन् दधाति

तद्यन्न (४) अपहनन्ति पुरास्य संवत्सराद्गृह आवेर्वीरञ्छोऽसा मोदं इवेति
प्रत्याह्वयते तेनैव तदपहते यथा वा आयतां प्रतीक्षत एवमध्वर्युः प्रतिगरं
प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया समृच्छते तादृगेव तद् यदर्धर्चाल्लुप्येत
यथा धावद्भ्यो हीयते तादृगेव तत् प्रबाहुग्वा ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ एवो-
द्गातृणाम् (५) ऋचः प्रणव उक्थशंसिनां प्रतिगरोऽध्वर्यूणां य एवं
विद्वान् प्रतिगृणात्यन्नाद एव भवत्याऽस्य प्रजायां वाजी जायत इयं वै
होताऽसावध्वर्युर्यदासीनः शंसत्यस्या एव तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो
इमामेव तेन यजमानो दुहे यत्तिष्ठन् प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति
(६) तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे यदासीनः शंसति
तस्मादितः प्रदानं देवा उपजीवन्ति यत्तिष्ठन् प्रतिगृणाति तस्मादमुतः प्रदानं

मनुष्या उपजीवन्ति यत् प्राङासीनः शꣳसति प्रत्यङ् तिष्ठन् प्रतिगृणाति
तस्मात् प्राचीनꣳरेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते
वज्रमेनमभिप्रवर्तयति (७) पराङावर्तते वज्रमेव तन्निकरोति—८) [धत्ते
क्षराणि सर्वनं नोद्गातॄणामेति वर्तयत्यष्टौ च] ॥ १ ॥ उपयामगृहीतोऽसि
वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवास्याध्यक्षाभ्यां गृह्णा
म्युपयामगृहीतोऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुव-
स्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपा-
भ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वे-
भ्यस्त्वा देवेभ्यो विष्णवुरुक्रमैष ते सोमस्तꣳरक्षस्व (१)तन्ते दुश्चक्षा माऽवख्य
न्मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि

मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनां प्राणपाः
प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न इन्द्रवायू
मित्रावरुणावश्विनावभिदासति भ्रातृव्यः (२) उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं
तमधरं पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि––१३) [रक्षस्व भ्रातृव्यस्त्रयो-
दश च] ॥ ३० ॥ प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाज-
कर्मभिः । यस्य त्वꣳ सख्यमाविथ । प्र होत्रे पूर्व्यं वचोऽग्नये भरता बृहत् ।
विपां ज्योतीꣳषि बिभ्रते न वेधसे । अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्ते
जिह्वा ऋतजात पूर्वीः । तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो
अप्रयुच्छन् । सं वां कर्मणा समिषा (१) हिनोमीन्द्राविष्णू अपसस्पारे
अस्य । जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्ता । उभा

जिग्यथुर्न पराजयेथे न पराजिग्ये कतरश्चनैनोः । इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृ-
धेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम् । त्रीण्यायूꣳषि तव जातवेदस्तिस्र आजा-
नीरुषसस्ते अग्ने । ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथ (२) भव यजमानाय
शं योः । अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्याक्षेति विदथा कविः । स त्रीꣳरेकादशाꣳ
इह । यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतः । नभन्तामन्यके समे । इन्द्रा-
विष्णू दृꣳहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिञ्च श्नथिष्टम् । शतं वर्चिनः
सहस्रं च साकꣳहथो अप्रत्यसुरस्य वीरान् । उत मातामहिषमन्ववेनदमी
त्वा (३) जहति पुत्र देवाः । अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो
वितरं विक्रमस्व—१३) [इपाऽथं त्वा त्रयोदश च] ॥ ११ ॥
य (१४२) स्त्रीणि (१५३) परिभूः (११५) स्फ्यो (२३३) भक्षे

(३४४) महानां (१७२) देवं (१७२) श्येनाय (२१०) य (३५८) दुपयामगृहीतः (११३) प्रै (१६३) कादश (२३३५) ॥ ११ ॥

इति तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयप्रपाठकः ॥

ॐम् अग्ने तेजस्विन् तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपसश्च तेजसे जुहोमि तेजोविदसि तेजो मा मा हासीन्माहं तेजो हासिषं मा मां तेजो हासीदिन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तं मा मायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य च (१) ओजसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हासीन्माहमोजो हासिषं मा मामोजो हासीत् सूर्य भ्राजस्विन् भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तं मा मायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु वायोश्च त्वाऽपाञ्च

भ्राजसे जुहोमि सुवर्विदसि सुवर्मा मा हासीन्माहꣳसुवर्हासिषं मा
माꣳसुवर्हासीन्न मयि (२) मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु
मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि
प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु—२३) [च मयि त्रयोविꣳश-
तिश्च] ॥ १ ॥ वायुर्हिं कर्ताग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पति-
रुद्गाता विश्वे देवा उपगातारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राण-
भृतः प्राणं मयि दधत्वेतद्वै सर्वमध्वर्युरुपाकुर्वन्नुद्गातृभ्य उपाकरोति ते देवाः
प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वित्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्त इडा देवहूर्मनुर्यज्ञनी-
र्बृहस्पतिरुक्थामदानि शꣳसिषद्विश्वे देवाः (१) सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मा
हिꣳसीर्मधु मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो

वाचमुद्यासꣳ शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मां देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुम-
दन्तु—२८) [देवा अष्टाविꣳशतिश्च] ॥ २ ॥ वसवस्त्वा प्रवृहन्तु
गायत्रेण छन्दसाग्नेः प्रियं पाथ उपेहि रुद्रास्त्वा प्रवृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसे-
न्द्रस्य प्रियं पाथ उपे ह्यादित्यास्त्वा प्रवृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां
प्रियं पाथ उपेहि मान्दासु तेशुक्रशुक्रमाधूनोमि भन्दनासु कोतनासु नूतनासु
रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृत्सु माध्वीषु ककुहासु शक्करीषु (१) शुक्रासु
ते शुक्र शुक्रमाधूनोमि शुक्रन्ते शुक्रेणं गृह्णाम्यह्नो रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः ।
आऽस्मिन्नुग्रा अचुच्यवुर्दिवो धारा असश्चत । ककुहꣳ रूपं वृषभस्यरोचते
बृहत्सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः । यत्ते सोमादाभ्यं नाम
जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहोशिकूत्वं देव सोम गायत्रेण छन्द-

साऽग्नेः (२) प्रियं पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथो अपीह्यस्मत्सखा त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथो अपीह्या नः प्राण एतु परावत आऽन्तरिक्षाद्दिवस्परि । आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा । इन्द्राग्नी मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः । (३) वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्तमश्विना । दधन्वे वा यदीमनुवोचद्ब्रह्माणि वेरु तत् । परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत् —२५) [शक्करी ष्वग्नेर्बृहस्पतिःपञ्चविंशतिश्च] ॥ ३ ॥ एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दासु ते शुक्र शुक्रमाधूनोमीत्याहापामेव नाम-धेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमवरुन्धे शुक्रन्ते शुक्रेण गृह्णामीत्याहैतद्वा अह्नो रूपं यद्रात्रिः सूर्यस्य रश्मयोवृष्ट्या ईशतेऽह्न एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं

च्यावयतित्याऽस्मिन्नुग्राः (१) अचुच्यवु रित्याह यथा यजुरेवैतत् ककुहꣳ रूपं
वृषभस्य रोचते बृहदित्याहैतद्वा अस्य ककुहꣳ रूपं यद्वृष्टी रूपेणैव वृष्टिमव
रुन्धे यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहैष हवै हविषा हविर्यजति योऽदाभ्यं
गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति (२) योꣳशुं गृह्णात्या
नः प्राण एतु परावत इत्याहायुरेव प्राणमात्मन्धत्ते ऽमृतमसि प्राणाय त्वेति
हिरण्यमभिव्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतेनैवायु रात्मन्धत्ते शतमानं
भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठत्यप उपस्पृशति
भेषजं वा आपः (३) भेषजमेव कुरुते—३) [उग्रा एत्यापस्त्रीणि च] ॥४॥

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाश्चक्षुरसि श्रोत्रं नाम
धातुराधिपत्य आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां

मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम
पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य (१) त्वा
विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायर्तस्य त्वा ज्योतिषे प्रजा-
पतिर्विराजमपश्यत्तया भूतञ्च भव्यञ्चासृजत तामृषिभ्यस्तिरोधात्तां जम-
दग्निस्तपसापश्यत्तया वै स पृश्नीन् कामानसृजत तत् पृश्नीनां पृश्नित्वं यत्
पृश्नयो गृह्यन्ते पृश्नीनेव तैः कामान् यजमानोऽवरुन्धे वायुरसि प्राणः (२)
नामेत्याह प्राणापानावेवावरुन्धे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहायुरेवावरुन्धे रूप-
मसि वर्णो नामेत्याह प्रजामेवावरुन्ध ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवा-
वरुन्धे भूतमसि भव्यं नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेव
(३) अवरुन्ध एतावद्वै पुरुषं परितस्तदेवावरुन्ध ऋतस्य त्वा व्योमन् इत्या-

हेयं वा ऋतस्य व्योमेमामेवाभिजंयत्यृतस्यं त्वा विभूमन इत्याहान्तरिक्षं वा
ऋतस्य विभूमान्तरिक्षमेवाभिजंयत्यृतस्यं त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य
विधर्म दिवमेवाभिजंयत्यृतस्यं (४) त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्यं
सत्यं दिश एवाभिजंयत्यृतस्यं त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य-
ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभिजंयत्येतावन्तो वै देव लोकास्तानेवाभिजंयति
दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति—४६)
[ऋतस्यं प्राण एवर्तस्य षट्चत्वारिꣳशञ्च] ॥ ५ ॥ देवा वै यद्य-
ज्ञेन नावारुन्धत तत्परैरवारुन्धत तत्पराणां परत्वं यत्परे गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन
नावरुन्धे तस्यावरुध्यै यं प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभिजंयति यं
द्वितीयमन्तरिक्षं तेन यं तृतीयममुमेव तेन लोकमभिजंयति यदेते गृह्यन्ते

एषा लोकानामभिजित्यै (१) उत्तरेष्वहस्स्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्तेऽभिजित्यैवे-
माँल्लोकान् पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराञ्चो गृह्यन्ते
तस्मादितः पराञ्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्ते तस्मादमु-
तोऽर्वाञ्च इमे लोकास्तस्मादयातयाम्नो लोकान्मनुष्या उपजीवन्तिब्रह्मवा-
दिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्य्य ओषधयः सम्भवन्त्योषधयः (२) मनुष्या-
णामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्रजायन्त इति परानन्विति ब्रूयात् यद् गृह्णा-
त्यद्य्यस्त्वौषधीभ्यो गृह्णामीति तस्माद्य्य ओषधयः सम्भवन्ति यद् गृह्णात्यो-
षधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नं यद्गृह्णाति
प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं प्रजा अनु प्रजा-
यन्ते—४८) [अभिजित्या ओषधयोष्टाचत्वारिंशच्च] ॥ ६ ॥ प्रजा-

पतिर्देवासुरानसृजत तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि ते विष्वञ्चो व्यक्राम-
न्त्सोऽसुराननु यज्ञोऽपाक्रामद्यज्ञं छन्दांसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदम-
भूवन्यद्वयं स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्य-
मादाय तद्वः प्रदास्यामीति स छन्दसां वीर्यम् (१) आदाय तदेभ्यः प्रायच्छत्तदनु
च्छन्दांस्यपाक्रामन् छन्दांसि यज्ञस्ततो देवा अभवन् पराऽसुरा य एवं
छन्दसां वीर्यं वेदाश्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो भवत्या-
त्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युराश्राव-
यतीति छन्दसां वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२) छन्दोभिरर्चति यत्किंचार्चति यदिन्द्रो
वृत्रमहन्नमेध्यं तद्यद्यतीरपावपदमेध्यन्तदथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थाता-
रित्याहुरिन्द्रस्य वा एषा यज्ञिया तनूर्यद्यज्ञस्तामेव तत् (३) यजन्ति य

एवं वेदोपैनं यज्ञो नेमति—८) [वीर्यं वै तदृष्टौ चं] ॥ ७ ॥

घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्। आवृश्च्यते वा एतद्यजमानोऽग्निभ्यां यदेनयोः शृतं कृत्वाथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्यवभृथमवैष्यं जुहुयादाहुत्यैवैनौ शमयति नार्तिमार्च्छति यजमानो यत् कुसीदम् (१) अप्रतीत्तं मयि येन यमस्य बलिना चरामि । इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणो भवामि । विश्वलोप विश्वदावस्य त्वा सञ्जुहोम्यग्धादेकोऽहुतादेकः समसनादेकः । ते नः कृण्वन्तु भेषजꣳसदः सहो वरेण्यम् । अयंनो नभसा पुरः सꣳस्फानो अभिरक्षतु । गृहाणामसमत्यै बहवो नो गृहा असन् । सत्वन्नः (२) नभसस्पत ऊर्जं नो धेहि भद्रया । पुनर्नो

नष्टमाकृधि पुनर्नो रयिमाकृधि । देवं सꣳस्फान सहस्रपोषस्येशिषे स नो
रास्वाज्यानिꣳ रायस्पोषꣳ सुवीर्यꣳ संवत्सरीणाꣳ स्वस्तिम् । अग्निर्वाव यम इयं
यमी कुसीदं वा एतद्यमस्य यजमान आदत्ते यदोषधीभिर्वेदिꣳ स्तृणाति यद-
नुपौष्यप्रयायाद्ग्रीवबद्धमेनम् (३) अमुष्मिँल्लोके नेनीयेरन् यत् कुसीदम-
प्रतीत्तं मयीत्युपौषति हैव सन्यमꣳ कुसीदं निरवदायानृणः सुवर्गं लोकमेति यदि
मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सक्तून् प्रदाव्ये जुहुयादेष वा अग्निर्वैश्वानरो यत्
प्रदाव्यः स एवैनꣳ स्वदयत्यह्नां विधान्यामेकाष्टकायामपूपश्चतुःशरावं पक्त्वा
प्रातरेतेन कक्षमुपौषेद्यदि (४) दहति पुण्यसमं भवति यदि न दहति पाप-
सममेतेन ह स्म वा ऋषयः पुरा विज्ञानेन दीर्घसत्रमुपयन्ति यो वा उप-
द्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते सममुष्मिन् लोक इष्टापूर्तेन

गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोतादित्योऽनुख्याता तान्येवं विद्वान्यजते सममुष्मिँल्लोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽयन्नो नभसा पुरः (५) इत्याहाग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहैतन्मे गोपायेति सत्वन्नो नभसस्पत इत्याह वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहैतन्मे गोपायेति देव सꣳस्फानेत्याहासौ वा आदित्यो देवः सꣳस्फान आदित्यमेव तदाहैतन्मे गोपायेति (६) [कुसीदंन्न एनं यदि पुर इति ॥ ८ ॥

एतं युवानं परि वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण । मा नः शाप्त जनुषा सुभागा रायस्पोषेण समिषा मदेम । नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुतां पितस्तदहं गृणामि । अनुमन्यस्व सुयजा यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम् । देवानामेष उपनाह आसीदपाङ्गर्भ ओषधीषु न्यक्तः । सोमस्य द्रप्समवृणीत पूषा (१) बृहन्नद्रिरभवत्तदेषाम् ।

पिता वत्सानां पतिरघ्नियानामथो पिता महतां गर्गराणाम् । वत्सो जरायु-
प्रति धुक् पीयूष आमिक्षा मस्तु घृतमस्य रेतः । त्वां गावोऽवृण राज्याय त्वां
हवन्त मरुतः स्वर्काः । वर्ष्मन् क्षत्रस्य ककुभिः शिश्रियाणस्ततो न उग्रो
वि भजा वसूनि । व्यृद्धेन वा एष पशुना यजते यस्यैतानि न क्रियन्त एषः
(२) ह त्वै समृद्धेन यजते यस्यैतानि क्रियन्ते—१) [पूर्वैषोऽष्टौ च]॥१॥

सूर्यो देवो दिविषद्भ्यो धाता क्षत्राय वायुः प्रजाभ्यः । बृहस्पतिस्त्वा
प्रजापतये ज्योतिष्मतीं जुहोतु । यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिर्हिरण्ययी ।
अङ्गान्यह्रुता यस्यै तां देवैः समजीगमम् । आवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र
नर्दबुद । भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभिरावर्तया पुनः । वि ते भिनद्मि तकरीं
वि योनिं वि गवीन्यौ । वि (१) मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायु च ।

बृहिस्त अस्तु बालिति । उरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुः पवमानो धीरं आनञ्ज गर्भम् । एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षट्पदी सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु प्रथताꣳस्वाहा । मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतान्नो भरीमभिः—४४) [वि चतुश्चत्वारिꣳशच्च]॥ १० ॥

इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मदश्च शस्यते । अयं वाम्परिषिच्यते सोम इन्द्राबृहस्पती । चारुर्मदाय पीतये । अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिन्धत्तꣳशतग्विनम् । अश्वावन्तꣳसहस्रिणम् । बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः । इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु । वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने भामासः (१) शुचे शुचयश्चरन्ति । तुविम्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः । त्वामग्ने मानु-

धीरीडते विशो होत्राविदं विविचिꣳ रत्नधातमम् । गुहासन्तꣳ सुभग विश्वदर्श-
तं तुविष्मणसꣳ सुयजं घृतश्रियम् । धाता ददातु नो रयिमीशानो जगत-
स्पतिः । स नः पूर्णेन वावनत् । धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं
भुवनं जजान । धाता पुत्रं यजमानाय दाता (२) तस्मा उ हव्यं घृतवद्वि-
धेम । धाता ददातु नो रयिं प्राचीं जीवातुमक्षिताम् । वयं देवस्य धीमहि
सुमतिꣳ सत्यराधसः । धाता ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे ।
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः । अनु नोऽद्यानुम-
तिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् । अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः । अन्वि-
दनुमते त्वम् (३) मन्यासै शं च नः कृधि । क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्रण
आयूꣳषि तारिषः । अनु मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तꣳ रयिमक्षीयमाणम् ।

तस्यै वयꣳहेडसि मापि भूम सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु । यस्यामिदं प्रदिशि यद्विरोचतेनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः । यस्या उपस्थ उर्वन्तरिक्षꣳसा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु (४) राकामहꣳसुहवाꣳसुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना । सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरꣳशतदायमुक्थ्यम् । यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि । ताभिर्नो अद्यसुमना उपागहि सहस्रपोषꣳसुभगे रराणा । सिनीवालि या सुपाणिः । कुहूमहꣳसुभगां विद्मनापसमस्मिन्यज्ञे सुहवां जोहवीमि । सा नो ददातु श्रवणम् (५) पितॄणांतस्यास्ते देवि हविषा विधेम । कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषश्चिकेतु । सन्दाशुषे किरतु भूरि वामꣳरायस्पोषश्चिकितुषेदधातु—२४) [भामासो दाता त्वं यच्छतु श्रवणं चतुर्विꣳशतिश्च] ॥११॥

अग्ने (१२३) वायुं (७८) वसंव (१७५) एत (१५३) द्वायु (२४६) देवाः (१४८) प्रजापंति (१५८) रायुर्दा (३००) एतं (१०८) सूर्यं (१४) इद (२७४) मेकादश (१८५७) ॥ ११ ॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयप्रपाठकः सम्पूर्णः ॥

ॐम् वि वा एतस्यं यज्ञ ऋध्यते यस्यं हविरंतिरिच्यंते सूर्यो देवो दिविषद्भ्य इत्यांह बृहस्पतिंना चैवास्यं प्रजापंतिना च यज्ञस्य व्यृद्धमपिं वपति रक्षांसि वा एतत् पशुं संचन्ते यदेकदेवत्यं आलंब्धो भूयान् भवंति यस्यांस्ते हरितो गर्भ इत्यांह देवत्रैवैनांङ्गमयति रक्षंसामपंहत्या आवंर्तन वर्तयेत्यांह (१) ब्रह्मंणैवैनमावंर्तयति वि तें भिनाद्मि तकरीमित्यांह यथावर्तयेत्यांह ... यजुरेवैत दुरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुरित्यांह प्रजा वै पशव इन्दुः प्रजयैवैनं

पशुभिः समर्धयति दिवं वै यज्ञस्य व्यृद्धं गच्छति पृथिवीमतिरिक्तं तद्यन्न शमयेदार्तिमार्च्छेद्यजमानो मही द्यौः पृथिवी च न इति (२) आह द्यावापृथिवीभ्यामेव यज्ञस्य व्यृद्धञ्चातिरिक्तञ्च शमयति नार्तिमार्च्छति यजमानो भस्मनाभिसमूहति स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोनयोरेवैनं दधाति यदवद्यदति तद्वर्चयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नावद्येत्पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्टादन्यत् पुरस्ताद्वै नाभ्यै (३) प्राण उपरिष्टादपानो यावानेव पशुस्तस्यावद्यति विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रूढ्हिरण्यं दक्षिणाष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोराप्त्या अन्तरकोश उष्णीषेणाविष्टितं भवत्येवमिव हि पशुरुल्वमिव (४) चर्मेव मांसमिवा

स्थीव यावानेव पशुस्तमात्वावरुन्धे यस्यैषा यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान् भवति––२१) [आहेति नाभ्या इवैकविꣳशतिश्च] ॥ १ ॥

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रन्ते नियुतो विश्ववार । उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम् । आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा किक्किटा ते मनः प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा ते चक्षुः सूर्याय स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहा किक्किटा ते वाचꣳ सरस्वत्यै स्वाहा (१) त्वन्तुरीया वशिनी वशासि सकृ-द्यत्त्वा मनसा गर्भ आशयत् । वशा त्वं वशिनी गच्छ देवान् सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः । अजासि रयिष्ठा पृथिव्याꣳ सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुपतिष्ठस्व दिवि ते बृहद्भाः । तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष

धिया कृतान् । अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुः (२) भव जनया दैव्यं जनम् । मनसो हविरसि प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्म—१३) [स्वाहा मनुः त्रयोदश च] ॥ २ ॥ इमे वै सहास्तां ते वायुर्व्यवात्ते गर्भमदधातां तꣳ सोमः प्राजनयदग्निरग्रसत स एतं प्रजापतिराग्नेयमष्टाकपालमपश्यत्तं निरवपत्तेनैवैनामग्नेरधि निरक्रीणात्तस्मादप्यन्यदेवत्यामालभमान आग्नेयमष्टाकपालं पुरस्तान्निर्वपेदग्नेरेवैनामधि निष्क्रीयालभते यत् (१) वायुर्व्यवात्तस्माद्वायव्या यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्द्यावापृथिव्या यत् सोमः प्राजनयदग्निरग्रसत तस्मादग्नीषोमीया यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात् सारस्वती यत् प्रजापतिरग्नेरधि निरक्रीणात्तस्मात् प्राजापत्या सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा वशा वायव्यामालभेत भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन (२)

भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामालभेत कृषमाणः
प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुक-
मस्य सस्यं भवत्यग्नीषोमीयामालभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्य-
ग्निनैवान्नमवरुन्धे सोमेनान्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमालभेत यः
(३) ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति सैवास्मिन् वाचं दधाति प्राजापत्यामालभेत यः काम-
येतानभिजितमभिजयेयमिति प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेवानभिजित-
मभिजयति वायव्ययोपाकरोति वायोरेवैनामवरुध्यालभत आकुत्यै त्वा
कामाय त्वा (४) इत्याह यथा यजुरेवैतत् किंक्रिटाकारं जुहोति किंक्रिटा-
कारेण वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते प्रारण्याः पतन्ति यत् किंक्रिटाकारं जुहोति

ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति जीवन्तीमेवैनाꣳ सुवर्गं लोकं गमयति त्वन्तुरीया वशिनी वशासीत्याह देवत्रैवैनां गमयति सत्याः सन्तु यजमानस्य कामा इत्याहैष वै कामः (५) यजमानस्य यदनार्त उदृचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि रयिष्ठेत्याहैष्वेवैनां लोकेषु प्रतिष्ठापयति दिवि ते बृहद्भा इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकान् ज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं वयत जोगुवामप इति (६) आह यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मनुर्भव जनया दैव्यं जनमित्याह मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकृत्यै गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्मेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते तस्यै वा एतस्या एकमेवादेवयजनं यदालब्धायामभ्रः (७) भवति यदा-

लंब्धायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत् सर्वां वा प्राश्नीयाद्यदप्सु प्रवेशयेद्यज्ञ-
वेशसं कुर्यात् सर्वामेव प्राश्नीयादिन्द्रियमेवात्मन् धंत्ते सा वा एषा त्रया-
णामेवावरुद्धा संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्ते-
षामेवैषाप्ता—४२) [यत् स्वेन य स्त्वा काम इत्यभ्रो द्विचत्वारिꣳशच्च]
॥ ३ ॥ चित्तञ्च चित्तिश्चाकूतञ्चाकूतिश्च विज्ञातञ्च विज्ञानञ्च मनश्च शक्क-
रीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरञ्च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्राय-
च्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो
बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्त्स इन्द्रः प्रजापतिमुप (१) अधावत्तस्मा
एताञ्जयान् प्रायच्छत्तानजुहोत्ततो वै देवा असुरानजयन्यदजयन्तज्जयानां
जयत्वꣳस्पर्धमानेनैते होतव्या जयत्येव तां पृतनाम्—२५) [उप पञ्चवि-

ऽशतिश्च]॥ ४ ॥ अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाꣳ समुद्रः स्रोत्यानामन्नꣳ साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनाꣳ सविता प्रसवानाꣳ रुद्रः पशूनां त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परे वरे (१) ततास्ततामहा इह मावत । अस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहूत्याम—१७) [अवरे सप्तदश च ॥ ५ ॥

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एतानभ्यातानानपश्यन् तानभ्यातन्वत यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणेत्सेत्तत्रहोतव्या ऋध्नोत्येव तेन कर्मणा यद्विश्वेदेवाः समभरन् तस्मादभ्यातानाः वैश्वदेवा

यत् प्रजापतिर्जयान् प्रायच्छत्तस्माज्जयाः प्राजापत्याः(१)यद्राष्ट्रभृद्भीराष्ट्रमा-
ददत तद्राष्ट्रभृताꣳ राष्ट्रभृत्त्वं ते देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत जयैरजयन्
राष्ट्रभृद्भीराष्ट्रमाददत यद्देवा अभ्यातानैरसुरा नभ्यातन्वत तदभ्यतानानामभ्या
तानत्वं यज्जयैरजयन् तज्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्भीराष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताꣳ
राष्ट्रभृत्त्वं ततो देवा अभवन् परासुरा यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात् सः (२) एतान्
जुहुयादयभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातनुते जयैर्जयति राष्ट्रभृद्भीराष्ट्रमादत्ते भव-
त्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति—१८) [प्राजापत्याः सौष्टादश च]
॥ ६ ॥ ऋताषाडृतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जोनाम स
इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा सꣳ
हितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस आयुवः सुषुम्नः सूर्यर-

शिमश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेकुरयो भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः स्तवाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनः (१) गन्धर्वस्तस्यर्क्सामान्यप्सरसो वह्नयइषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसोमुदा भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च । स नो रास्व ज्यानिꣳ रायस्पोषꣳ सुवीर्यꣳ संवत्सरीणाꣳ स्वस्तिम् । परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवः सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकृत्सुवर्वान् पर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरे हेति रमृडयः (२) मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्वारुः कृपणाकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च । उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्रा-

य महि शर्मयच्छ—४६) [मनो मृडय: षट्चत्वारिंशच्च] ॥ ७ ॥
राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमवरुन्धे राष्ट्रमेव भव-
त्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजाराष्ट्रं पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति
राष्ट्रेणैव राष्ट्रमवरुन्धे वसिष्ठ: समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै
राष्ट्रभृतो राष्ट्रंसजाता राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रंसजातानवरुन्धे ग्रामी (१) एव
भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानवरुन्धे त एनमवरुद्धा उप-
तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओज-
सैवास्मा ओजोवरुन्ध ओजस्व्येव भवति यो राष्ट्रादपभूत: स्यात्तस्मै होतव्या
यावन्तोस्य रथा: स्युस्तान्ब्रूयाद् युङ्ध्वमिति राष्ट्रमेवास्मै युनक्ति (२)
आहुतयो वा एतस्या कॢप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रं प्रवृह्य

नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्य कल्पयति ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनुकल्पते
सङ्ग्रामे संयत्ते होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये
सङ्ग्रामꣳ संयन्ति यस्य पूर्वस्य जुह्वति स एव भवति जयति तꣳ सङ्ग्रामं मान्धु-
क इध्मः (३) भवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां प्रतिवेष्ट-
यन्ति य उन्माद्येत्तस्मै होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्मा-
द्यत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो यद्राष्ट्रभृतस्तस्मै स्वाहा नाभ्यः स्वाहेति जुहो-
ति तेनैवैनाञ्छमयति नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते
वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः स्व एवैनान् (४) आयतने शमय भिचरता प्रति-
लोमꣳ होतव्याः प्राणानेवास्य प्रतीचः प्रतियौति तं ततो येन केन च स्तृणु-
ते स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं निर्ऋतिगृहीत एवै-

नं निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरं तेन वषट्करोति वाच एवैनं क्रूरेण प्रवृ-
श्चति ताजगार्तिमार्च्छति यस्य कामयेतान्नाद्यम् (५) आददीयेति तस्य स-
भायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति तृणानि संगृह्णीयात् प्रजापतिर्वै भु-
वनस्य पतिः प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्ना-
द्यꣳ हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्य हरति षड्भिर्हरति षड्वा ऋतवः प्रजापतिनैवा-
स्यान्नाद्यमादायर्त्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति (६) यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः
स्यात्तꣳ स्थलेऽवसाय्य ब्रह्मौदनं चतुःशरावं पक्त्वा तस्मै होतव्या वर्ष्म वै
राष्ट्रभृतो वर्ष्म स्थलं वर्ष्मणैवैनं वर्ष्म समानानां गमयति चतुःशरावो भ-
वति दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन् दधात्युद्धरति शृतत्वा-
य सर्पिष्वान् भवति मेध्यत्वाय चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति दिशामेव ज्योति-

षि जुहोति—४९) [ग्रामी युनक्तीध्म एनमन्नाद्यंयच्छन्त्येकान्नपंञ्चाशच्च]

॥ ८ ॥ देविका निर्वपेत् प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्मै प्रजाःप्रजनयति प्रथमं धातारं करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत् पशुकामश्छन्दांसि वैदेविकाच्छन्दांसि (१) इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्मै पशून् प्रजनयति प्रथमं धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यतेराते राका प्रसिनीवाली जनयति पशूनेवं प्रजातान् कुह्वा प्रतिष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्ग्रामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्मै ग्रामम् (२) अवरुन्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं ग्रामस्य

दधात्येता एव निर्वपेज्ज्योगामयावी छन्दाꣳसि वै देविकाश्छन्दाꣳसि खलु
वा एतमभिमन्यन्ते यस्य ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं करोति मध्यतो
धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याक्रृतं यस्य ज्योगामयति मध्यत एवास्य
तेन कल्पयत्येता एव निः (३) वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दाꣳसि वै देवि-
काश्छन्दाꣳसि खलु वा एतं नोपनमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं
करोति मुखत एवास्मै छन्दाꣳसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेदी-
जानश्छन्दाꣳसि वै देविका यातयामानीव खलु वा एतस्य छन्दाꣳसि य
ईजान उत्तमं धातारं करोति (४) उपरिष्टादेवास्मै छन्दाꣳस्ययातयामान्य-
वरुन्ध उपैनमुत्तरा यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यं मेधा नोपनमेच्छन्दाꣳसि
वै देविकाश्छन्दाꣳसि खलु वा एतं नोपनमन्ति यं मेधा नोपनमति प्रथमं

धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दाꣳसि दधात्युपैनं मेधा नमत्येता एव
निर्वपेत् (५) रुक्कामश्छन्दाꣳसि वै देविकाश्छन्दाꣳसीव खलु वै रुक्
छन्दोभिरेवास्मिन् रुचं दधाति क्षीरे भवन्ति रुचमेवास्मिन् दधाति मध्यतो
धातारं करोति मध्यत एवैनꣳ रुचो दधाति गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका-
जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूर्धाता वषट्कारः पूर्वपक्षो राका परपक्षः कुहू-
रमावास्या सिनीवाली पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाताऽष्टौ (६) वसवोऽष्टा-
क्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा त्रिष्टुब् द्वादशादित्या द्वादशाक्षरा
जगती प्रजापतिरनुष्टुब् धाता वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दाꣳसि
सर्वाश्च देवता वषट्कारस्ता यत् सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनं प्रदहो द्वे प्रथमे
निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्रदहन्ति (७)